Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет

О. В. Болдуєва

СВІТОВА БАНКІВСЬКА ІНДУСТРІЯ

Конспект лекцій
для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності
«Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»
освітньо-професійної програми
«Фінанси і кредит»

Затверджено
вченою радою ЗНУ
Протокол № від

Запоріжжя
2025

УДК 336.71(100)(076.5)
Б791

Болдуєва О.В. Світова банківська індустрія : конспект лекцій для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» освітньо-професійної програми «Фінанси і кредит». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2025. 77 с.

Конспект лекцій містить теоретичні положення, основні поняття та рекомендації щодо вивчення курсу «Світова банківська індустрія» і спрямований на формування у студентів теоретичних знань у галузі функціонування глобальної банківської системи.

У конспекті лекцій наведено основні положення та принципи, що характеризують розвиток банківських систем у світі. Значна увага приділяється історичним аспектам становлення банківської індустрії, структурі та учасникам сучасної банківської системи, впливу глобалізації й технологічних змін. Розглядаються міжнародні стандарти банківського нагляду, роль міжнародних фінансових організацій, стратегії банків на світовому ринку, сучасні фінансові інновації, а також принципи та стандарти фінансового моніторингу.

Конспект лекцій спрямований на розвиток у студентів здатностей аналізувати основні тенденції банківського сектора, впроваджувати ефективні підходи до регулювання та управління фінансовими установами з урахуванням глобальних викликів і впливу міжнародної інтеграції на ринки фінансових послуг.

Для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок», які навчаються за освітньо-професійною програмою «Фінанси і кредит».

Рецензент *О.Ф. Андросова, д.е.н., професор, професор кафедри управління персоналом і маркетингу*

Відповідальний за випуск *А.В. Череп, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку*

ЗМІСТ

ВСТУП 5
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ОСНОВИ СВІТОВОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ..7
Тема 1. СТАНОВЛЕННЯ СВІТОВОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ТА ІНДУСТРІЇ 7
1.1 Історичний розвиток банківської системи..... 7
1.2 Структура та основні учасники сучасної банківської системи 8
1.3 Вплив глобалізації та технологічних змін на банківську систему..... 10
1.4 Сутність світової банківської індустрії..... 12
Тема 2. МІЖНАРОДНІ ФІНАНСОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ 14
2.1 Глобальна фінансова інституціоналізація 15
2.2 Група Світового банку..... 17
2.3 Міжнародний валютний фонд..... 19
2.4 Банк міжнародних розрахунків..... 21
2.5 Регіональні фінансові організації 23
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. СТРАТЕГІЇ ТА РЕГУЛЮВАННЯ В БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ 27
Тема 3. СТРАТЕГІЇ БАНКІВ НА СВІТОВОМУ РИНКУ 27
3.1 Основні підходи до виходу банків на нові міжнародні р. 27
3.2 Моделі банківської експансії на світовому ринку 31
3.3 Стратегії банків з задоволення потреб різних сегментів клієнтів на глобальному ринку..... 33
3.4 Використання банками стратегій для завоювання ринку 35
3.5 Стратегії злиття та поглинання на світовому банківському ринку 36
Тема 4. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ 38
4.1 Передумови виникнення міжнародних стандартів банківського нагляду 39
4.2 Еволюція Базельських угод. 40
4.3 Роль міжнародної співпраці у зміцненні банківського нагляду..... 44
4.4. Вплив глобальних фінансових криз на розвиток стандартів банківського нагляду..... 47
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3 СТАНДАРТИ, МОНІТОРИНГ ТА ІННОВАЦІЇ У БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ..... 51
Тема 5. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ У БАНКАХ... 51
5.1 Роль стандартів обліку та звітності у банках. 51
5.2 Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) у банківській сфері .. 52
5.3 Роль міжнародних організацій у гармонізації стандартів обліку та звітності 54
5.4 Проблеми впровадження та перспективи розвитку міжнародних стандартів обліку та звітності у банках 55
Тема 6. ФІНАНСОВІ ІННОВАЦІЇ У СВІТОВІЙ БАНКІВСЬКІЙ ІНДУСТРІЇ .. 57
6.1 Використання фінтех-рішень у банківській сфері. 58
6.2 Розвиток цифрових валют (CBDC, криптовалюти) та їхній вплив на банки. 52
6.3 Вплив інноваційних платіжних систем на глобальну банківську

індустрію. 64
Тема 7. ПРИНЦИПИ ТА СТАНДАРТИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ..... 66
7.1 Сутність та принципи фінансового моніторингу..... 67
7.2 Основні міжнародні стандарти фінансового моніторингу. 68
7.3 Банки в системі фінансового моніторингу 70
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА 73
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА 75

ВСТУП

У сучасному світі глобалізація, технологічний прогрес та економічні виклики вимагають від банків швидкої адаптації до змінних умов. Знання про функціонування світової банківської системи дозволяють зрозуміти, як фінансові установи сприяють економічному зростанню, управлінню ризиками та інтеграції на міжнародному рівні.

Навчальна дисципліна «Світова банківська індустрія» покликана розкрити особливості функціонування банківських систем у глобальному масштабі, їхню роль у забезпеченні фінансової стабільності та сталого економічного розвитку.

Метою викладання навчальної дисципліни «Світова банківська індустрія» є формування системного розуміння функціонування банківських систем у глобальному масштабі, вивчення основних принципів, механізмів та особливостей їхньої діяльності, а також розвиток аналітичних навичок щодо оцінки процесів, що відбуваються у світовій банківській індустрії, з урахуванням впливу глобалізації, фінансових інновацій та міжнародних регуляторних стандартів.

Об'єктом вивчення навчальної дисципліни є функціонування світової банківської системи в умовах сучасних економічних, фінансових та технологічних трансформацій**.**

Предметом вивчення функціонування банківських систем у глобальному економічному середовищі, їхня структура, принципи регулювання, міжнародні стандарти, фінансові інновації, а також механізми забезпечення фінансової стабільності та моніторингу банківської діяльності.

Основними завданнями вивчення дисципліни **«**Світова банківська індустрія» є:

1. Розкриття сутності, ролі та механізмів функціонування світової банківської системи.
2. Вивчення основних аспектів організації та розвитку світової банківської індустрії, включаючи аналіз структури банківських систем, їхніх учасників та взаємодії з глобальною економікою.
3. Ознайомлення з діяльністю міжнародних фінансових організацій, таких як МВФ, Світовий банк, Банк міжнародних розрахунків, для розуміння їхньої ролі у формуванні глобальної фінансової стабільності.
4. Визначення стратегій виходу банків на міжнародні ринки та їхнього розвитку в умовах глобалізації, включаючи моделі банківської експансії, стратегії злиття та поглинання.
5. Засвоєння принципів та міжнародних стандартів банківського нагляду, фінансового моніторингу і регулювання, що сприяють підвищенню стабільності, прозорості та надійності банківських операцій.
6. Засвоєння знань про міжнародні стандарти обліку та звітності, з акцентом на МСФЗ та ролі міжнародних організацій у їх гармонізації.
7. Ознайомлення з інноваційними фінансовими рішеннями у банківській індустрії, такими як фінтех, цифрові валюти та інноваційні платіжні системи,

для розуміння їхнього впливу на глобальний банківський сектор.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен набути таких *компетентностей*:

Загальні:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
- здатність проведення досліджень на відповідному рівні;
- здатність працювати в міжнародному контексті.

Спеціальні:

- здатність використовувати фундаментальні закономірності розвитку фінансів, банківської справи та страхування у поєднанні з дослідницькими і управлінськими інструментами для здійснення професійної та наукової діяльності;
- здатність оцінювати межі власної фахової компетентності та підвищувати професійну кваліфікацію;
- здатність застосовувати міждисциплінарні підходи при розв'язанні складних задач і проблем у сфері фінансів, банківської справи та страхування;
- здатність до пошуку, використання та інтерпретації інформації, необхідної для вирішення професійних і наукових завдань в сфері фінансів, банківської справи та страхування;
- здатність оцінювати стратегії та операції у сфері банківської діяльності, враховуючи глобальні тенденції та вплив міжнародної інтеграції на ринки фінансових послуг.

Програмні результати навчання:

- відшуковувати, обробляти, систематизувати та аналізувати інформацію, необхідну для вирішення професійних та наукових завдань в сфері фінансів, банківської справи та страхування;
- застосовувати поглиблені знання в сфері фінансового, банківського та страхового менеджменту для прийняття рішень;
- обґрунтувати вибір варіантів управлінських рішень у сфері фінансів, банківської справи та страхування та оцінювати їх ефективність з урахуванням цілей, наявних обмежень, законодавчих та етичних аспектів;
- аналізувати стратегії банківської діяльності в контексті глобальних тенденцій міжнародної інтеграції.

Курс «Світова банківська індустрія» ґрунтується на знаннях, отриманих під час вивчення економічних дисциплін ступеня вищої освіти бакалавр та освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліст, а також поглиблює їх. Для студентів ступеня вищої освіти «магістр» спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» він є базовим та вивчається паралельно із дисциплінами: «Банківський менеджмент», «Сучасні тенденції глобалізації», «Стратегічне управління». Після нього вивчаються обов'язкові дисципліни: «Професійно-орієнтований практикум іноземною мовою», «Актуальні проблеми теорії та практики фінансів», «Ринок фінансових послуг».

У запропонованому виданні подано тематику і зміст лекційних занять відповідно до силабусу навчальної дисципліни, визначено послідовність опрацювання студентом навчального матеріалу.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.
ОСНОВИ СВІТОВОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Тема 1. Становлення світової банківської системи та індустрії

Мета вивчення теми: визначити сутність та основні етапи становлення світової банківської системи; розглянути структуру і роль основних учасників сучасної банківської системи; з'ясувати вплив глобалізації та технологічних змін на функціонування банківської системи; ознайомитися з характеристиками світової банківської індустрії та її значенням для глобальної економіки.

План лекції

1.1 Історичний розвиток банківської системи.
1.2 Структура та основні учасники сучасної банківської системи.
1.3 Вплив глобалізації та технологічних змін на банківську систему.
1.4 Сутність світової банківської індустрії.

Перелік ключових термінів і понять з теми**:** *світова банківська система; банківська індустрія; Центральні банки; комерційні банки; інвестиційні банки; транснаціональні банки (ТНБ); банки розвитку; міжнародні фінансові організації; фінансова глобалізація; фінансова стабільність; інтеграція фінансових ринків.*

1.1 Історичний розвиток банківської системи

Світова банківська система має тривалу історію, яка бере свій початок ще з античних цивілізацій – Вавилона, Єгипту, Греції та Риму. Вже тоді існували грошові міняйли, кредитні операції та депозити, що заклали основу сучасного банківництва. На розвиток цієї системи вплинули різноманітні події, що визначили її еволюцію, змінюючи структуру та функціонування банків, а також сприяли виникненню нових регуляторних механізмів і фінансових інститутів. Основні події, що суттєво вплинули на розвиток світової банківської системи:

Заснування перших банків у Середньовіччі (XII-XV ст.). Банки Святого Георгія (1407 р.) у Генуї та банківський дім Медичі у Флоренції стали одними з перших банківських установ, що надавали різні фінансові послуги, такі як зберігання коштів, кредитування та облік. Поява векселів і облігацій сприяла міжнародній торгівлі та заклала основу сучасних фінансових ринків.

Заснування Банку Англії (1694 р.). Банк Англії (Bank of England), заснований у 1694 р., став одним із перших банків, що запровадив сучасні принципи центрального банкінгу. До його основних функцій належали емісія банкнот із загальнонаціональним визнанням, регулювання грошового обігу та підтримка фінансової стабільності**.**

Однак першим офіційним центральним банком був Sveriges Riksbank, заснований у 1668 р., який першим отримав державний статус і виконував

функції центрального банку**.**

Фінансова криза 1720 р. (бульбашки Південного моря та Міссісіпі). Ці фінансові бульбашки, що виникли у Великій Британії та Франції, підкреслили необхідність регулювання фінансових ринків і заклали основи для майбутніх регуляторних реформ.

Велика депресія (1929-1939 рр.). Економічна криза цього періоду призвела до численних банкрутств банків у США та світі. Прийняття закону Гласса-Стігалла (1933 р.) розділило комерційну та інвестиційну банківську діяльність, що стало важливим кроком у підтримці стабільності фінансової системи.

Бреттон-Вудська конференція (1944 р.). На цій конференції були засновані Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий банк, що стали основними інститутами міжнародної фінансової системи, забезпечуючи стабільність та економічний розвиток після Другої світової війни.

Кінець Бреттон-Вудської системи (1971 р.). Відмова США від золотого стандарту й перехід до плаваючих валютних курсів суттєво змінили світову валютну систему.

Фінансова криза 2008 р. Глобальна фінансова криза виявила недоліки у фінансовій системі та призвела до посилення регуляторних стандартів (Базель III), підвищивши вимоги до капіталу й ліквідності банків.

Розвиток FinTech і цифрових банківських послуг (з 2000-х р.). Інноваційні технології, такі як мобільний банкінг, блокчейн і штучний інтелект, змінили банківську діяльність і сприяли появі нових бізнес-моделей.

Розвиток міжнародних банківських установ відіграв важливу роль в еволюції світової фінансової системи. Від банків Середньовіччя до сучасних глобальних інститутів, таких як МВФ і Світовий банк, ці установи забезпечували фінансову стабільність і підтримували економічний розвиток. Сучасні тенденції, зокрема фінансова глобалізація та впровадження нових технологій, продовжують впливати на функціонування банків у світі.

1.2 Структура та основні учасники сучасної банківської системи

Сучасна світова банківська система є складним і багаторівневим механізмом, що об’єднує різні типи фінансових установ. Ці установи відіграють вирішальну роль у забезпеченні стабільності, ефективності та стійкості глобальної економіки. Розуміння структури цієї системи та ролі її основних учасників важливе для розуміння того, як функціонує світова економіка, підтримується фінансова стабільність та стимулюється економічне зростання на міжнародному рівні.

Сучасна банківська система складається з фінансових установ, кожна з яких виконує специфічні функції, що сприяють ефективному функціонуванню всієї фінансової системи:

Центральні банки. Здійснюють регулювання грошової маси, монетарну політику і підтримують фінансову стабільність у країнах. Центральні банки також виступають кредиторами останньої інстанції для комерційних банків і

управляють валютними резервами. Наприклад, Федеральна резервна система США, Європейський центральний банк, Банк Японії, Національний банк України.

Комерційні банки. Забезпечують широкий спектр послуг для населення і бізнесу, таких як прийом депозитів, надання кредитів, обслуговування рахунків і проведення платежів. Комерційні банки є основними посередниками між вкладниками та позичальниками, а також сприяють економічному зростанню через ефективний розподіл капіталу.

Інвестиційні банки. Спеціалізуються на операціях із капіталом, злиттях і поглинаннях, а також управлінні активами. Вони відіграють важливу роль у фінансуванні великих проєктів та розвитку ринків капіталу. Наприклад, Goldman Sachs, Morgan Stanley, Barclays.

Банки розвитку та міжнародні фінансові інститути. Ці установи фінансують довгострокові проєкти, спрямовані на економічний розвиток і зниження рівня бідності. Вони надають технічну допомогу і підтримують фінансову стабільність у країнах, що розвиваються. Наприклад, Світовий банк, Азійський банк розвитку, Африканський банк розвитку.

Регіональні банки та міжнародні фінансові організації. Вони підтримують економічний розвиток на регіональному рівні та сприяють інтеграції фінансових ринків, координуючи економічну політику. Наприклад, Європейський інвестиційний банк, Чорноморський банк торгівлі та розвитку.

Основні функції банківської системи:

- кредитно-фінансове посередництво;
- міжнародні розрахунки;
- регулювання і нагляд;
- забезпечення фінансової стабільності.

Взаємодія національних і міжнародних фінансових систем – це процес інтеграції та координації між фінансовими системами різних країн для забезпечення ефективного функціонування глобальної економіки. Ця взаємодія охоплює різноманітні аспекти, від міжнародної торгівлі та інвестицій до координації монетарної політики та регулювання фінансових ринків.

Глобалізація фінансових ринків призвела до *тісної взаємодії між національними та міжнародними фінансовими системами*. Капітал може вільно переміщатися між країнами, що забезпечує ефективний розподіл ресурсів. Однак, глобалізація також підвищує ризик поширення фінансових криз на міжнародному рівні. Глобальна фінансова криза 2008 р. показала, що банківська нестабільність у США може швидко поширитися на міжнародні ринки через інтегрованість фінансових систем.

Основні аспекти взаємодії:

Інтеграція фінансових ринків, яка дозволяє міжнародним компаніям залучати капітал на різних ринках.

Гармонізація банківського регулювання на міжнародному рівні через впровадження стандартів, таких як Базельські угоди (Базель I, II, III), які спрямовані на підвищення стабільності банківських систем.

Міжнародні розрахунки та платіжні системи, які дозволяють

здійснювати фінансові операції між країнами (SWIFT, TARGET2).

Фінансові ринки та банківська система є основними елементами фінансової системи, що тісно взаємодіють між собою. Фінансові ринки забезпечують залучення капіталу через випуск цінних паперів, торгівлю акціями, облігаціями та іншими фінансовими інструментами. Банки, як активні учасники фінансових ринків, не лише співпрацюють із фондовими біржами для забезпечення ліквідності ринків, а й самі виступають емітентами боргових зобов'язань, таких як банківські облігації та цінні папери, забезпечені активами (ABS), сприяючи розвитку ринку капіталу та розширенню фінансових можливостей для бізнесу та інвесторів.

Сучасна банківська система є складним механізмом, який об'єднує різні типи фінансових установ, що виконують важливі функції для забезпечення ефективного функціонування світової економіки. Взаємодія національних та міжнародних фінансових систем сприяє економічній інтеграції, розвитку та фінансовій стабільності на глобальному рівні.

1.3 Вплив глобалізації та технологічних змін на банківську систему

Глобалізація та технологічні зміни радикально трансформували банківську систему, змінивши способи надання банківських послуг, структуру фінансових ринків і взаємодію між банківськими установами на глобальному рівні. Ці процеси вплинули на всі аспекти банківської діяльності – від традиційних послуг до новітніх фінансових технологій.

Глобалізація – це процес інтеграції національних економік у глобальну економічну систему, що передбачає вільний рух товарів, послуг, капіталу та інформації через кордони.

Глобалізація суттєво вплинула на банківський сектор через такі механізми:

Інтеграція фінансових ринків. Глобалізація призвела до зростання взаємозалежності між національними фінансовими системами. Банки стали активно виходити на міжнародні ринки, відкривати представництва в інших країнах і інвестувати за кордоном. Виникла система транснаціональних банків, які обслуговують клієнтів у багатьох країнах, що сприяє більшому руху капіталу і глобальній фінансовій інтеграції. Однак, глобалізація також підвищила ризики поширення фінансових криз між країнами, що підсилює потребу в управлінні ризиками і міжнародній координації регуляторів.

Зростання конкуренції. З глобалізацією зросла конкуренція між банками на міжнародному рівні. Банки змушені адаптувати свої стратегії до глобальних умов, пропонуючи нові послуги та продукти для залучення клієнтів у різних регіонах. Глобальні банки надають послуги, орієнтовані на потреби міжнародних клієнтів, включаючи мультивалютні рахунки, міжнародні кредитні картки та глобальні інвестиційні продукти.

Регуляторні виклики. Глобалізація потребує гармонізації банківського регулювання на міжнародному рівні. Міжнародні організації, такі як Базельський комітет, розробляють стандарти для забезпечення стабільності

глобальної банківської системи. Банки повинні дотримуватися вимог не тільки національних регуляторів, а й міжнародних стандартів, що ускладнює їхню діяльність і потребує більшого управління глобальними ризиками.

Вплив технологічних інновацій на банківську систему:

Цифровізація банківських послуг. Впровадження Інтернет-банкінгу та мобільного банкінгу змінило спосіб взаємодії клієнтів із банками. Сьогодні клієнти можуть здійснювати фінансові операції онлайн, без необхідності відвідувати відділення банку. Цифрові платформи дозволяють банкам знижувати операційні витрати, підвищувати ефективність та надавати більш персоналізовані послуги. Однак це також створює нові ризики кібербезпеки, що вимагає від банків значних інвестицій у захист даних.

FinTech і нові бізнес-моделі. Поява фінансових технологій (FinTech) відкрила нові можливості для банків, але також посилила конкуренцію. FinTech-компанії надають інноваційні фінансові послуги, такі як мобільні платежі, цифрові кредити та інвестиційні платформи. Традиційні банки змушені адаптувати свої бізнес-моделі, впроваджуючи нові технології або співпрацюючи з FinTech-компаніями. Регулювання FinTech також стає важливим аспектом для забезпечення належного нагляду та інтеграції цих компаній у банківську систему.

Блокчейн і криптовалюти. Технологія блокчейн, яка лежить в основі криптовалют, стала одним із найбільших інноваційних досягнень останніх років. Блокчейн дозволяє створювати децентралізовані системи обліку, що підвищують прозорість і безпеку транзакцій. Банки активно досліджують можливості використання блокчейн-технологій для оптимізації своїх операцій, зниження витрат та підвищення безпеки. Проте інтеграція блокчейну в традиційні банківські системи поки що залишається викликом через регуляторні питання та необхідність великих інвестицій.

Штучний інтелект (ШІ) і аналіз даних. Використання ШІ та великих даних дає банкам змогу аналізувати поведінку клієнтів, прогнозувати їхні потреби та надавати персоналізовані послуги. ШІ також допомагає автоматизувати процеси, такі як кредитний скоринг і управління ризиками, що підвищує ефективність і знижує витрати. Однак використання ШІ викликає етичні питання, зокрема щодо конфіденційності даних та можливих дискримінаційних рішень, які можуть виникати через алгоритмічну упередженість. Це потребує додаткового контролю та регулювання, щоб гарантувати прозорість, справедливість та захист прав споживачів.

Отже, глобалізація і технологічні зміни мають глибокий та багатоаспектний вплив на банківську систему. Глобалізація сприяє інтеграції фінансових ринків і зростанню конкуренції, але водночас підвищує ризики поширення фінансових криз і ускладнює регуляторну діяльність. Технологічні інновації, такі як цифровізація, FinTech, блокчейн і ШІ, радикально змінюють способи надання банківських послуг, але водночас створюють нові виклики щодо кібербезпеки, етики та регуляторних вимог. Банки, здатні адаптуватися до цих змін, мають можливість використовувати нові можливості для зростання і розвитку.

1.4 Сутність світової банківської індустрії

Світова банківська індустрія – це багатогранний сектор глобальної економіки, що включає різноманітні фінансові установи, які надають широкий спектр послуг на міжнародному рівні. Вона охоплює всі види банківських послуг, починаючи з прийому депозитів і кредитування, закінчуючи управлінням активами та забезпеченням міжнародних розрахунків.

Роль світової банківської індустрії у глобальній економіці:

1. *Фінансування міжнародної торгівлі*. Банки відіграють основну роль у забезпеченні безперебійного руху товарів та послуг між країнами, надаючи фінансування експорту та імпорту. Вони також пропонують інструменти для управління валютними ризиками та мінімізації невизначеностей у міжнародних контрактах.
2. *Інвестиції та розвиток*. Банківська індустрія є основним джерелом фінансування для великих інфраструктурних проєктів і інновацій у різних країнах. Банки сприяють економічному зростанню, залучаючи іноземні інвестиції і надаючи капітал для підприємств.
3. *Фінансова стабільність*. Банки підтримують стабільність фінансових ринків через управління ліквідністю та надання кредитів у кризових ситуаціях. Центральні банки відіграють ключову роль у цьому процесі, здійснюючи інтервенції, забезпечуючи рефінансування банків і регулюючи грошову масу.

Основні характеристики світової банківської індустрії:

Транснаціональний характер – транснаціональні банки, такі як HSBC, JPMorgan Chase та Citibank, відіграють важливу роль у підтримці міжнародних фінансових потоків. Їхня глобальна присутність дозволяє забезпечувати клієнтів послугами у всьому світі.

Диверсифікація послуг – від управління активами до інвестиційних послуг, міжнародні банки пропонують широкий спектр рішень для клієнтів різних країн, що сприяє економічному зростанню.

Інтеграція у глобальну фінансову систему – світова банківська індустрія є невід'ємною частиною глобальної економіки, забезпечуючи рух капіталу, підтримку міжнародної торгівлі та фінансування великих інфраструктурних проєктів.

Транснаціональні банки (ТНБ) забезпечують фінансову стабільність і підтримку міжнародної торгівлі, інвестицій та управління активами на глобальному рівні. Їх здатність до управління ризиками та проведення мультивалютних операцій робить їх важливими гравцями у світовій фінансовій системі.

Основні характеристики діяльності ТНБ:

Глобальна мережа філій – ТНБ мають широку мережу представництв у різних країнах, що дозволяє їм обслуговувати клієнтів на місцевих ринках і враховувати місцеві регуляторні вимоги. ТНБ змушені відповідати як місцевим регуляторним вимогам, так і міжнародним стандартам, таким як Базель III, FATF (боротьба з відмиванням грошей) та стандартам звітності Міжнародного

валютного фонду.

Мультивалютні операції – такі банки здійснюють операції в різних валютах, що дозволяє їм знижувати валютні ризики для своїх клієнтів і забезпечувати зручність ведення бізнесу на глобальному рівні.

Ризик-менеджмент – ТНБ активно використовують інструменти управління ризиками, такі як хеджування валютних ризиків, страхування та деривативи, щоб мінімізувати вплив ринкових коливань на діяльність своїх клієнтів.

Приклади діяльності ТНБ та їхні специфічні ролі у світовому банківському бізнесі наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1 – Напрями діяльності та роль у світовій банківській індустрії ТНБ

Назва банку/країна/рік заснування	Основні напрями діяльності	Специфічна роль у світовій банківській індустрії
HSBC Великобританія, 1865 р.	Управління активами, комерційне банківське обслуговування, інвестиційні послуги	Забезпечення транскордонних фінансових потоків, підтримка міжнародної торгівлі через широку мережу філій
Citibank США, 1812 р.	Кредитування, управління активами, міжнародні розрахунки	Лідер у забезпеченні транснаціональних фінансових операцій, підтримка великих корпорацій та інвесторів
Deutsche Bank Німеччина, 1870 р.	Інвестиційне банківське обслуговування, управління ризиками	Спеціалізується на управлінні ризиками на міжнародних ринках, забезпечує стабільність фінансових ринків
JPMorgan Chase США, 1799 р.	Інвестиційне банківське обслуговування, кредитування	Фінансування великих інфраструктурних проєктів, підтримка міжнародних інвестицій
UBS Швейцарія, 1862 р.	Управління активами, приватне банківське обслуговування	Надання індивідуалізованих фінансових рішень для зростання активів і зниження ризиків
BNP Paribas Франція, 1848 р.	Корпоративне банківське обслуговування, управління активами, інвестиційні послуги	Підтримка розвитку європейських ринків, інтеграція фінансових послуг у глобальні економічні процеси
Banco Santander Іспанія, 1857 р.	Роздрібний банкінг, управління активами, інвестиційні послуги	Лідер у роздрібному банкінгу на ринках Латинської Америки та Європи, значний вплив на фінансову інфраструктуру в цих регіонах
Mitsubishi UFJ Financial Group Японія, 2005 р.	Корпоративне фінансування, інвестиційні послуги	Один з найбільших банків Азії, важливий гравець у фінансуванні великих проєктів на глобальному рівні
Barclays Великобританія, 1690 р.	Інвестиційні послуги, корпоративне банківське обслуговування	Відомий міжнародними інноваціями у фінансових послугах і впливом на глобальні ринки капіталу
Wells Fargo США, 1852 р.	Іпотечне кредитування, управління активами, комерційні послуги	Лідер у сфері іпотечного кредитування в США, значний вплив на ринок житлової нерухомості

ТНБ відіграють важливу роль у функціонуванні світової банківської індустрії, забезпечуючи глобальну мережу фінансових послуг, адаптованих до специфіки різних регіонів світу. Їх здатність до управління ризиками, проведення мультивалютних операцій і надання індивідуалізованих фінансових рішень робить їх незамінними гравцями у світовій фінансовій системі. Завдяки своїм масштабам і можливостям, світовий банківський бізнес не лише сприяє стабільності та розвитку глобальної економіки, але й відкриває нові можливості для зростання та інтеграції світових ринків.

Світова банківська індустрія є невід'ємною складовою глобальної економіки, що забезпечує рух капіталу, підтримку міжнародної торгівлі та фінансування великих проєктів по всьому світу.

Питання для самоконтролю

1. Які ключові етапи розвитку світової банківської системи від античних часів до сучасності? Які події стали визначальними у її еволюції?
2. Яку роль відіграють центральні банки у забезпеченні фінансової стабільності та регулюванні грошово-кредитної політики? Наведіть приклади їхніх основних функцій.
3. Чим відрізняються комерційні банки від інвестиційних банків за структурою, функціями та видами фінансових послуг?
4. Як процеси глобалізації вплинули на банківський сектор? Які виклики та можливості виникли внаслідок інтеграції світових фінансових ринків?
5. Яку роль відіграють транснаціональні банки (ТНБ) у світовій банківській індустрії? Які переваги та ризики вони несуть для глобальної фінансової системи?
6. Які основні технологічні інновації змінили банківську діяльність у XXI столітті? Як цифровізація вплинула на взаємодію банків із клієнтами та розвиток фінансових послуг?

Тема 2. Міжнародні фінансові організації

Мета вивчення теми: визначити сутність та основні причини формування міжнародних фінансових організацій; розглянути структуру, функції та роль ключових глобальних і регіональних фінансових організацій у забезпеченні стабільності світової економіки; з'ясувати вплив цих організацій на інтеграцію міжнародних фінансових ринків і розвиток країн.

План лекції

2.1 Глобальна фінансова інституціоналізація.
2.2 Група Світового банку.
2.3 Міжнародний валютний фонд.
2.4 Банк міжнародних розрахунків.
2.5 Регіональні фінансові організації.

Перелік ключових термінів і понять з теми**:** *глобальна фінансова інституціоналізація; міжнародна фінансова організація; Міжнародний валютний фонд; Банк міжнародних розрахунків; регіональні фінансові організації; фінансова глобалізація.*

2.1 Глобальна фінансова інституціоналізація

Утворення та функціонування міжнародних фінансових організацій є безпосереднім результатом процесів глобалізації та спроб країн реагувати на глобальні економічні виклики.

Велика депресія 1929-1933 рр. та Друга світова війна, спричинили серйозні економічні кризи, що продемонстрували необхідність у міжнародній координації фінансової політики. Держави прагнули уникнути фінансових колапсів, подібних до тих, що відбулися в 1930-х рр., коли обвали національних валют, масові банкрутства банків та політика протекціонізму (зокрема підвищення митних тарифів) спричинили глобальну економічну нестабільність.

Після закінчення Другої світової війни країни усвідомили необхідність створення наддержавних фінансових установ, які б координували міжнародну економічну співпрацю, відновлювали зруйновані війною економіки та запобігали майбутнім кризам.

Основними економічними викликами, що сприяли формуванню міжнародних організацій, стали:

Дефіцит міжнародної фінансової стабільності – країни потребували механізмів підтримки фінансової стабільності, що могли б пом’якшити шоки на світових фінансових ринках і сприяти уникненню криз.

Нестача фінансових ресурсів для відновлення економік – багато країн, особливо в Європі, мали гостру потребу в фінансовій допомозі для відбудови після війни, що зумовило створення організацій на кшталт Світового банку.

Необхідність управління міжнародними валютними системами – після валютного хаосу міжвоєнного періоду, що виник після краху золотого стандарту, постала необхідність у створенні нової системи валютного регулювання. Це призвело до формування Бреттон-Вудської системи та заснування МВФ у 1944 р.

Розвиток міжнародної торгівлі – для стимулювання міжнародної торгівлі виникла потреба в інституціях, які б сприяли інтеграції економік і забезпечували фінансові інструменти для розвитку країн, що розвиваються.

Фінансова інституціоналізація означає консолідацію міжнародної фінансової співпраці шляхом створення наддержавних установ, які забезпечують нормативну та організаційну координацію у сфері грошових, кредитних, інвестиційних та страхових відносин.

Міжнародною фінансовою організацією називають наддержавну публічну установу, що засновується спільно кількома суверенними країнами на засадах міжнародного права з метою посилення інтеграції та гармонізації транскордонних відносин у фінансовій сфері.

Такі організації класифікують, зазвичай, за доступністю даної організації

для держав, обсягом повноважень, а також призначенням. Перший критерій дозволяє розділити міжнародні фінансові організації на дві групи: глобальні та регіональні (табл. 2.1).

Таблиця 2. 1 – Класифікація міжнародних фінансових організацій

Критерій класифікації	Тип організацій	Приклади
За доступністю для держав	1. Глобальні	Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк
	2. Регіональні	Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Чорноморський банк торгівлі та розвитку (ЧБТР)
	3. Закриті	Арабський валютний фонд (AMF), Міжамериканський банк розвитку (IADB), ЧБТР
За обсягом повноважень	1. Фінансові організації з широкими повноваженнями	Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк
	2. Спеціалізовані фінансові організації	Банк міжнародних розрахунків (БМР), Міжнародна фінансова корпорація (МФК)
За призначенням	1. Кредитно-фінансові установи	Світовий банк, МВФ
	2. Фондові та інвестиційні організації	Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), Африканський банк розвитку (АБР)

Питання правосуб’єктності міжнародних фінансових організацій залишається дискусійним, особливо щодо їхньої незалежності від держав-членів. Вплив країн-донорів на прийняття рішень залишається значним, що іноді викликає критику з боку країн, що розвиваються.

Складність легального визначення полягає в тому, що цим інституціям властиві ознаки як юридичних осіб, так і суверенних держав. Це означає, що вони мають квазідержавні права та обов’язки, можуть від власного імені вступати в міжнародні дипломатичні відносини шляхом укладання договорів, ведення перемовин, утримання закордонних представництв тощо. З іншого боку, сфери та границі таких повноважень випливають з нормативних документів, ухвалених саме в рамках функціонування тієї чи іншої міжнародної організації, що створює підґрунтя для міжнародно-правових колізій.

Особливістю сучасних міжнародних фінансових організацій є джерела та структура їх фінансування, що фактично звужує можливості колективного контролю над їх діяльністю на користь малої групи країн-донорів.

Нерівномірний розподіл впливу серед країн-донорів та обмеженість механізмів колективного контролю створюють дискусії щодо прозорості діяльності міжнародних фінансових організацій. Це інколи спричиняє критику глобальних інституцій та викликає побоювання щодо їхньої ролі у світовій економіці.

2.1 Група Світового банку

Світовий банк є однією з найстаріших та найвідоміших міжнародних фінансових організацій, заснованою у 1945 р. з метою відбудови економік, постраждалих від Другої світової війни. Організація, відома як Група Світового банку, складається з п’яти інституцій (табл. 2.2), серед яких найбільш відомими є Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) і Міжнародна асоціація розвитку (МАР).

Таблиця 2.2 – Склад Групи Світового банку

Назва організації	Рік заснування	Основні функції
Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР)	1944	Фінансування розвитку країн із середнім рівнем доходу та кредитоспроможних країн із низьким рівнем доходу через кредити, гарантії, технічну допомогу та аналітичну підтримку.
Міжнародна асоціація розвитку (МАР)	1960	Надання безвідсоткових позик (кредитів на пільгових умовах) і грантів для найбідніших країн світу з метою подолання бідності та стимулювання економічного розвитку.
Міжнародна фінансова корпорація (МФК)	1956	Сприяння розвитку приватного сектору через інвестиції, кредитування, консультаційні послуги та мобілізацію капіталу в країнах, що розвиваються.
Багатостороннє агентство з гарантій інвестицій (БАГІ)	1988	Надання гарантій та страхування іноземних інвестицій від політичних ризиків у країнах, що розвиваються, з метою залучення прямих іноземних інвестицій.
Міжнародний центр із врегулювання інвестиційних спорів (ICSID)	1966	Надання послуг з арбітражу та медіації для вирішення інвестиційних спорів між урядами та іноземними інвесторами відповідно до міжнародного права.

Світовий банк – це міжнародна фінансова організація, яка надає кредити, позики та гранти країнам світу. Організація проголошує метою своєї діяльності скорочення бідності та зміцнення добробуту країн, які розвиваються.

Світовий банк – це колективне поняття, яким позначають дві інституції: *Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР)* та *Міжнародну асоціацію розвитку (МАР)*. Натомість Група Світового банку є дещо ширшим поняттям і включає одразу п’ять організацій. Окрім двох названих, до складу Групи входять Міжнародна фінансова корпорація, Багатостороння агенція з гарантій інвестицій та Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів.

Вважається, що до складу Світового банку входить 189 країн, які формально є членами МБРР. Банк впроваджує свою діяльність у більш ніж 140 країнах світу. *Штаб-квартира організації знаходиться у місті Вашингтон.* На чолі організації стоїть президент, якого обирають на п’ятирічний термін.

Світовий банк, як і Міжнародний валютний фонд, був створений невдовзі

після проведення у 1944 р. Бреттон-Вудської конференції. Показово, що обидві організації побачили світ 27 грудня 1945 р. Вони мали стати основою нової післявоєнної глобальної економічної системи. Ідея створення Світового банку полягала в тому, щоб допомагати країнам, які постраждали у Другій світовій війні. Першим головою Світового банку став фінансист Юджин Мейєр.

Структура управління Світовим банком. *Рада керівників* складається з представників усіх країн-членів Світового банку. Кожна країна має призначити керівника та альтернативного керівника. Як правило, посаду отримують міністри фінансів, керівники центробанків або чиновники високого рангу. Рада збирається на засідання раз на рік, однак за потреби в будь-який час може бути призначене особливе засідання. Серед функцій Ради можна виділити наступні: приймати та звільняти членів, збільшувати або зменшувати уставний капітал, визначати розподіл чистого прибутку Банку, скасовувати операції Банку, ухвалювати зміни до Статей угоди та збільшувати кількість виконавчих директорів.

Рада директорів наразі складається з 25 виконавчих директорів, які представляють або окрему країну, або групу країн. Виконавчі директори або призначаються, або обираються на посаду. Рада директорів відповідає за діяльність Банку у період між засіданнями Ради керівників. Рада директорів зазвичай проводить засідання двічі на тиждень. Серед функцій Ради варто звернути увагу на наступні: затвердження позик та гарантій, визначення загальних принципів діяльності Банку, затвердження бюджету Банку, розробка стратегій допомоги окремим країнам.

Членство у Світовому банку. Членом Світового банку може стати будь-яка країна, яка до того вже стала членом Міжнародного валютного фонду. Після подачі заявки Рада директорів визначає для країни певну квоту в уставному капіталі Банку в залежності від місця країни у світовій економіці. Відповідно до цієї квоти кожна країна отримує певну кількість голосів при прийнятті рішень.

Основним напрямом діяльності Світового банку є надання фінансової підтримки країнам у всьому світі. У рамках цієї діяльності Банк надає низьковідсоткові кредити, безвідсоткові позики, а також гранти для реалізації конкретних проєктів. Така допомога особливо важлива для країн, що розвиваються, оскільки вони часто не мають можливості залучати інвестиції за помірними умовами кредитування іншими способами.

Світовий банк активно сприяє залученню інших інвесторів, серед яких уряди, комерційні банки, кредитні агентства та приватні донори. Інвестиції охоплюють різноманітні сфери, зокрема освіту, охорону здоров’я, державне та регіональне управління, інфраструктуру, розвиток фінансового і приватного секторів, сільське господарство, екологію та управління природними ресурсами.

Працюючи з кожною конкретною країною, Світовий банк розробляє індивідуальну стратегію розвитку. Ця стратегія включає проєкти й програми, спрямовані на зменшення бідності та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку. У рамках співпраці Банк також надає країнам аналітичну та консультаційну підтримку. Його дослідницька діяльність

охоплює широкий спектр тем і проблем, на основі яких формуються прогнози щодо економічних перспектив та вдосконалення окремих секторів.

До Світового банку Україна вступила в 1992 р. водночас зі вступом до МВФ. Світовий банк є другим, після МВФ, кредитором України. За роки співробітництва Світовий банк затвердив для України позики загальним обсягом більш ніж 29,06 млрд доларів США та 2,28 млрд євро, з яких отримано 27,31 млрд доларів США та 2,23 млрд євро.

Ресурси цієї організації використовуються для підтримки державного бюджету, здійснення інституційних та структурних реформ, підготовки та реалізації довгострокових інвестиційних проєктів, які відповідають пріоритетним напрямам економічного розвитку України.

Станом на 01 січня 2025 р. портфель діючих проєктів МБРР, фінансування яких здійснюється за рахунок коштів позик, складається з 27 проєктів, зокрема, 17 інвестиційних проєктів та 10 системних проєктів, на загальну суму 14,84 млрд доларів США та 1,05 млрд євро. Також на стадії реалізації знаходиться 16 проєктів, фінансування яких здійснюється за рахунок грантових коштів, на загальну суму 17,77 млрд доларів США та 0,05 млрд євро.

Світовий банк є однією з основ сучасної глобальної економічної системи. За десятиліття існування організації вдалося накопичити великий фінансовий потенціал. Більш того, авторитет Банку у світі настільки значний, що він має можливість під власні гарантії активізувати грошові потоки від розвинених країн.

2.2 Міжнародний валютний фонд

Міжнародний валютний фонд (МВФ) – це міжнародний фінансовий інститут, створений для надання кредитної допомоги країнам, які опинилися у скрутному становищі. МВФ є важливою складовою світової фінансової системи. Кожна країна-член робить грошові внески до Фонду, тим самим набуваючи право позичати гроші в разі виникнення фінансових проблем. Членами МВФ є 190 країн. *Штаб-квартира Фонду знаходиться у столиці США Вашингтоні.* МВФ був створений в 1944 р. на Бреттон-Вудській конференції.

МВФ відіграє важливу роль у підтримці міжнародної фінансової стабільності. Його функція полягає у моніторингу економічної та фінансової політики країн-членів і наданні фінансової допомоги країнам, які стикаються з економічними труднощами. Це допомагає стабілізувати світову банківську систему, оскільки кризи, такі як девальвація валют чи зростання державного боргу, можуть суттєво вплинути на банки.

МВФ виконує низку важливих функцій для підтримки міжнародної фінансової стабільності та сприяння економічному розвитку своїх країн-членів.

Основні функції МВФ

Моніторинг та консультації – МВФ регулярно здійснює нагляд за економіками країн-членів через механізм, відомий як «нагляд» (surveillance). Він дає рекомендації з питань економічної політики, макроекономічного

управління та монетарної політики. Це включає аналіз ризиків і слабких місць у фінансових системах, що допомагає запобігати кризам.

Надання фінансової допомоги – МВФ надає кредити країнам, які стикаються з кризами платіжного балансу або валютними кризами. Фінансова допомога МВФ допомагає стабілізувати валюту, підтримати державний бюджет і відновити економічну стабільність у країнах, що опинилися у скрутному становищі.

Технічна допомога та навчання – МВФ надає країнам-членам технічну допомогу та проводить тренінги з питань управління економікою, фіскальної політики, банківського нагляду, а також інших сфер економічного регулювання. Це допомагає країнам покращувати свої макроекономічні інститути та політики.

З метою ефективного функціонування заради світової монетарної стабільності та планомірного розвитку ринків капіталу та інвестицій, країни-засновники наділили МВФ двома мандатами: *наглядовим і кредитним*.

Відтак, перший з них реалізується через перманентний моніторинг міжнародної валютної системи з метою забезпечення її раціонального функціонування. В практичній площині це означає зобов'язання кожної країни-члена МВФ надавати необхідні дані. Нагляд здійснюється в двох формах: двосторонній (циклічні огляди економік країн-членів) і багатосторонній (глобальні звіти *World Economic Outlook, Global Financial Stability Report, Fiscal Monitor*).

Кредитний мандат МВФ призначений для допомоги країнам-членам у вирішенні проблем платіжного балансу. Розмір грошової підтримки залежить від квоти держави в Фонді. Основні інструменти поділяють на три групи, в залежності від джерела фінансування, на ті, що фінансуються із Загального рахунку ресурсів (*GRA* – частка країни в МВФ), ті, що фінансуються за рахунок Трасту для подолання бідності (*PRGT*) та так звані політичні інструменти (які не вимагають фінансування).

МВФ має значний вплив на світову банківську індустрію через своє глобальне регулювання, рекомендації та пряме фінансування.

Запобігання фінансовим кризам – МВФ часто втручається в економіки, що зіткнулися з фінансовими труднощами, надаючи їм кредити та рекомендації щодо проведення макроекономічних і структурних реформ. Це допомагає запобігти фінансовим кризам, які можуть негативно вплинути на банківські системи як окремих країн, так і глобально.

Підтримка стабільності банківських систем – завдяки технічній допомозі та моніторингу банківських систем, МВФ допомагає країнам розробляти ефективну регуляторну політику та впроваджувати стандарти міжнародного банківського нагляду, зокрема ті, що рекомендовані Базельським комітетом. Це сприяє зміцненню фінансової стабільності та запобіганню банківським кризам.

Фінансування реформ банківських систем – МВФ надає країнам фінансові ресурси для проведення реформ банківських систем. Наприклад, країни можуть отримувати кредити для реструктуризації державних банків, підвищення їхньої капіталізації та покращення банківського нагляду.

Взаємодія з центральними банками – МВФ тісно співпрацює з центральними банками країн-членів, зокрема в питаннях стабілізації валют та управління монетарною політикою. Це впливає на кредитну політику банків, процентні ставки та регулювання ліквідності, що має важливе значення для глобальної банківської індустрії.

Кризи суверенного боргу – У періоди криз державного боргу МВФ підтримує країни через реструктуризацію боргів і макрофінансову стабілізацію. Цей процес важливий для банківських систем, оскільки він допомагає знизити ризики неплатежів і банкрутств, які можуть вплинути на міжнародні банки. Греція (2010-2018 рр.), під час боргової кризи МВФ надав Греції кредити в рамках програми макрофінансової стабілізації. Це допомогло уникнути колапсу банківської системи Греції та стримати поширення фінансової нестабільності в єврозоні. Аргентина (2001 р., 2018 р.), МВФ надавав великі кредити Аргентині під час фінансових криз, щоб стабілізувати економіку та підтримати банківську систему.

МВФ є важливою міжнародною фінансовою організацією, яка відіграє важливу роль у стабілізації глобальної економіки та підтримці банківської індустрії. Через свої програми фінансової допомоги, нагляд та технічну підтримку, МВФ сприяє зміцненню банківських систем, зменшенню ризиків банкрутства банків та підтримці макроекономічної стабільності у країнах-членах.

Україна є членом МВФ з 1992 р. Основними цілями співробітництва України з МВФ є стабілізація фінансової системи країни, проведення структурних реформ та створення підґрунтя для сталого економічного зростання. Також співпраця з Фондом надає можливості додаткового фінансування від інших міжнародних фінансових установ та урядів інших держав. 31 березня 2023 р. Виконавча рада МВФ затвердила чотирирічну програму в рамках Механізму розширеного фінансування (EFF) для України з фінансуванням в розмірі близько 15,5 млрд дол. США (11,6 млрд СПЗ). Програма є частиною пакету міжнародної підтримки України на суму, яка наразі становить близько 148 млрд дол. США на 2023-2027 рр.

2.4 Банк міжнародних розрахунків

Банк міжнародних розрахунків (БМР) – це одна з найстаріших міжнародних фінансових організацій, заснована у 1930 р. в Базелі, Швейцарія. Його основною метою є сприяння співпраці між центральними банками різних країн, підтримка фінансової стабільності на глобальному рівні та забезпечення ефективності міжнародних фінансових операцій.

БМР був створений для врегулювання репараційних виплат Німеччиною після Першої світової війни відповідно до Плану Юнга. Засновниками виступили центральні банки шести європейських країн – Бельгії, Великої Британії, Німеччини, Італії, Франції та Швейцарії, а також група приватних банків США, зокрема J.P. Morgan & Co. США офіційно не брали участі в

управлінні БМР, проте їхні приватні фінансові установи відігравали важливу роль у капіталізації банку.

Основна мета діяльності БМР – сприяння міжнародній співпраці між центральними банками, координація монетарної політики та забезпечення фінансової стабільності у світовій економіці**.**

Функції БМР:

Координація між центральними банками – БМР допомагає країнам взаємодіяти та співпрацювати у сфері монетарної політики. Він надає платформи для зустрічей і обміну досвідом керівниками центральних банків.

Управління валютними резервами – БМР допомагає центральним банкам управляти своїми валютними резервами, приймаючи депозити в іноземній валюті або золоті та надаючи інвестиційні послуги.

Посередницькі функції – БМР виконує роль посередника між центральними банками в міжнародних фінансових операціях, включаючи короткострокове кредитування та управління резервами.

Аналітика і дослідження – Банк регулярно проводить дослідження фінансових ринків і публікує рекомендації щодо стабільності банківських систем. Це включає аналітичну роботу з вивчення глобальних фінансових ризиків та сприяння фінансовим інноваціям.

БМР є центральним елементом світової банківської індустрії, за рахунок:

Підтримки міжнародних платіжних систем – БМР не є оператором SWIFT**,** але сприяє зміцненню фінансової інфраструктури через координацію монетарної політики, регулювання фінансових потоків і співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями**.**

Розвитку міжнародних банківських стандартів – БМР тісно співпрацює з Базельським комітетом з банківського нагляду (BCBS), який розробляє міжнародні стандарти банківського регулювання, такі як Базель I, II і III. Ці стандарти встановлюють вимоги до капіталізації банків, що впливає на стабільність банківських систем по всьому світу.

Фінансової стабільності – через свої наглядові функції БМР допомагає уникати фінансових криз, розробляючи рекомендації щодо управління валютними резервами та монетарної політики. Він також відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності під час фінансових криз, як це було, наприклад, під час глобальної кризи 2008 р.

Однією з найважливіших структур БМР є *Базельський комітет з банківського нагляду (BCBS)*, який був заснований у 1974 р. Цей комітет розробляє стандарти банківського регулювання, які використовуються в усьому світі. Стандарти *Базель III* є основними для міжнародної банківської індустрії, оскільки вони визначають вимоги до капіталу, ліквідності та управління ризиками банків.

БМР тісно співпрацює з такими міжнародними організаціями, як Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Світовий банк. Це дозволяє здійснювати комплексний підхід до забезпечення фінансової стабільності та координації міжнародної монетарної політики.

Під час фінансових криз БМР виконує важливу роль у координації зусиль

центральних банків для підтримки ліквідності та стабільності на глобальних ринках. Наприклад, під час кризи 2008 р. БМР допоміг узгодити дії центральних банків для забезпечення ліквідності на міжнародних фінансових ринках.

БМР є центральним елементом глобальної банківської індустрії. Його функції з координації між центральними банками, розробки міжнародних банківських стандартів та підтримки платіжних систем роблять його важливою інституцією для забезпечення стабільності світової фінансової системи.

2.5 Регіональні фінансові організації

Розвиток економічної глобалізації створив передумови для появи не лише світових фінансових організацій, але й інституцій регіонального масштабу. Їх діяльність, зазвичай, спрямована на поглиблення міждержавного співробітництва в галузі публічних фінансів, приватно-державних інвестиційних проєктів, координації валютної, фіскальної та макропруденційної політики. Ці організації також сприяють усталенню найкращих практик у банківській, страховій та інших сферах професійної діяльності на фінансовому ринку в межах певних регіонів. Деякі з таких організацій навіть прагнуть досягти глобального рівня залучення країн.

Найбільшою та найвідомішою регіональною фінансовою організацією є **Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР)**, заснований у 1991 р. 40 країнами та двома міжнародними організаціями. Однак його членами є не лише європейські країни, а й держави з інших регіонів, зокрема США, Канада, Японія, Австралія та інші. Станом на 2024 р. ЄБРР має 72 акціонера, включаючи ЄС та Європейський інвестиційний банк.

ЄБРР став одним із символів завершення холодної війни та сприяв економічній трансформації країн Центральної та Східної Європи, підтримуючи перехід до ринкової економіки.

Місія ЄБРР полягає у підтримці ринкової економіки через іноземні інвестиції. Унікальною особливістю ЄБРР є його *політичний мандат*, адже банк надає підтримку лише тим країнам, які дотримуються принципів демократії та плюралізму.

Основні напрями підтримки включають фінансування проєктів, спрямованих на розвиток демократії, підтримку економік перехідного періоду, гендерну рівність, екологічну та соціальну стійкість. ЄБРР надає кредити, інвестиції та торгові гарантії на суму до 250 млн євро на різні терміни.

Міжнародні організації, що виконують аналогічну місію в інших макрорегіонах, характеризуються меншими розмірами та обсягами ресурсів. Основними з них є наступні:

Міжамериканський банк розвитку (IADB). Міжамериканський банк розвитку одна з провідних міжнародних фінансових організацій, що здійснює підтримку країн Латинської Америки та Карибського басейну. Заснований у 1959 році, IADB має на меті сприяти економічному розвитку, забезпеченню

соціальної стабільності та поглибленню регіональної інтеграції країн Латинської Америки та Карибського басейну.

Членами Міжамериканського банку розвитку (IADB) є 48 країн, з яких 26 – це держави Латинської Америки та Карибського басейну, що є основними реципієнтами фінансування. Решта 22 країни, серед яких США, Канада, Японія та європейські держави, виступають донорами та забезпечують фінансову підтримку банку через внески в його капітал і спеціальні фонди.

Фінансування діяльності банку забезпечується за рахунок внесків держав-членів, залучення міжнародних позик, створення спеціальних фондів та розміщення облігацій на міжнародних фінансових ринках.

Африканський банк розвитку (AfDB). Одна з провідних міжнародних фінансових організацій, що займається фінансуванням розвитку в Африці. Банк був заснований у 1963 р., а розпочав операційну діяльність у 1966 р. Його головною метою є сприяння економічному розвитку африканських країн та зменшення рівня бідності.

Африканські країни володіють більшістю акцій банку (приблизно 60%)**,** що забезпечує їм контроль над ухваленням рішень. Однак у структурі акціонерів також представлені держави з інших регіонів, зокрема США, Японія, Китай та країни Європи, що сприяє міжнародному партнерству у фінансуванні розвитку Африки. AfDB фінансує інфраструктурні проєкти (автомобільні та залізничні магістралі, електростанції, водопостачання), енергетику, сільське господарство, охорону здоров'я, освіту та цифрові технології, сприяючи сталому розвитку континенту.

Арабський валютний фонд (AMF). Регіональна фінансова організація, заснована у 1976 р. країнами Ліги арабських держав з метою сприяння макроекономічній стабільності, економічній інтеграції та розвитку фінансової співпраці в регіоні. Штаб-квартира AMF розташована в Абу-Дабі, ОАЕ.

Основні функції:

- стабілізація валютних курсів і сприяння конвертованості національних валют арабських країн;
- координація економічної та валютної політики між країнами-членами;
- надання короткострокових кредитів для подолання дефіциту платіжного балансу та фінансування економічних реформ;
- розвиток та підтримка регіональних платіжних систем, зокрема Arab Regional Payments Clearing and Settlement System (BUNA).

Азійський банк інфраструктурних інвестицій (AIIB). Міжнародна фінансова установа, створена у 2014 р. за ініціативи Китаю для фінансування масштабних інфраструктурних проєктів. Банк розпочав операційну діяльність у 2016 р., а його штаб-квартира розташована в Пекіні, Китай.

AIIB є однією з наймолодших багатосторонніх фінансових організацій, що спеціалізується на інвестуванні у транспортну, енергетичну, водну інфраструктуру, телекомунікаційні системи та інші об'єкти сталого розвитку. Членами AIIB є 109 країн (станом на 2024 р.), що демонструє його високий рівень глобальної інтеграції та широку географію операцій.

AIIB надає довгострокові позики, інвестиції та гранти для розвитку

стратегічної інфраструктури в країнах Азії, Європи, Африки та Латинської Америки. Пріоритетними напрямами є будівництво транспортних коридорів, модернізація енергетичних систем (включаючи відновлювані джерела енергії), розвиток міської інфраструктури та цифрової трансформації. Основний капітал банку формується за рахунок внесків держав-членів, залучення позик на міжнародних фінансових ринках та випуску облігацій. Найбільшим акціонером є Китай**,** частка голосів якого складає 26,6%**,** що забезпечує йому значний вплив на процеси ухвалення рішень. AIIB активно співпрацює з Світовим банком, Азійським банком розвитку, Європейським інвестиційним банком та іншими міжнародними структурами**,** що дозволяє ефективніше реалізовувати комплексні фінансові програми.

Чорноморський банк торгівлі та розвитку (BSTDB). Регіональна фінансова організація, заснована у 1997 р. з метою сприяння економічній інтеграції в регіоні Чорного моря. Членами банку є 11 країн. Основна діяльність Чорноморського банку торгівлі та розвитку (BSTDB) зосереджена на підтримці міжнародної торгівлі, фінансуванні інфраструктурних проєктів, розвитку малого і середнього бізнесу, створенні робочих місць та зміцненні економічної співпраці між країнами Чорноморського регіону. Банк також надає фінансування для експортно-імпортних операцій, інвестицій у промисловість, енергетику, транспортну та логістичну інфраструктуру, сприяючи сталому економічному розвитку регіону.

Європейський інвестиційний банк (ЄІБ). Одна з ключових фінансових установ Європейського Союзу, заснована у 1958 р. відповідно до Римського договору. Основною метою ЄІБ є фінансування довгострокового розвитку та зміцнення економічної згуртованості країн-членів ЄС шляхом підтримки стратегічних проєктів у сферах інфраструктури, енергетики, інновацій та сталого розвитку.

ЄІБ фінансує інфраструктурні, екологічні, інноваційні, енергетичні, освітні та соціальні проєкти. Зокрема, банк активно підтримує ініціативи у сфері відновлюваної енергетики, цифрової трансформації, розвитку транспорту, водопостачання та кліматичної політики ЄС.

Крім того, ЄІБ відіграє важливу роль у підтримці малого і середнього бізнесу через надання кредитів, гарантій та грантових програм, сприяючи економічному зростанню та інноваціям.

Окрім фінансування проєктів у країнах-членах ЄС, ЄІБ також реалізує програми в країнах-партнерах ЄС, включаючи держави Східного партнерства, Західних Балкан, Африки та Середземноморського регіону. Ці ініціативи спрямовані на стимулювання економічного розвитку, розширення міжнародного співробітництва та покращення інфраструктури у країнах, що розвиваються.

Ісламський банк розвитку (IsDB**).** Міжнародна фінансова установа, заснована у 1973 р. країнами-членами Організації ісламської співпраці (OIC)**.** Операційну діяльність банк розпочав у 1975 р. Його основною метою є сприяння соціально-економічному розвитку мусульманських країн через

фінансування інфраструктурних проєктів, освіти, охорони здоров'я, продовольчої безпеки та розвитку малого і середнього бізнесу.

IsDB працює відповідно до принципів шаріату**,** використовуючи ісламські фінансові інструменти, зокрема сукук, іджара, мурабаха, істісна та мудараба. Банк надає фінансування на пільгових умовах, активно підтримує проєкти у сфері сталого розвитку, а також сприяє цифровій трансформації фінансової системи мусульманських країн.

Азійський банк розвитку (ADB). Міжнародна фінансова установа, заснована у 1966 р. для сприяння економічному зростанню та боротьбі з бідністю в країнах Азії, Океанії та Центральної Азії**.** Банк розпочав операційну діяльність у 1967 р.

ADB має 68 членів, з яких 49 – це країни Азії та Тихоокеанського регіону, а 19 – держави з інших регіонів світу (США, Канада, Австралія, Німеччина, Франція тощо).

Банк фінансує інфраструктурні проєкти у сферах транспорту, енергетики, сільського господарства, охорони довкілля, цифрової трансформації та фінансової інклюзії. Окрім кредитів, ADB надає гранти та технічну допомогу країнам, що розвиваються, сприяючи макроекономічній стабільності та зниженню рівня бідності**.**

Регіональні фінансові організації відіграють важливу роль у розвитку окремих регіонів і макроекономічної стабільності. Вони надають фінансові ресурси, розробляють інфраструктурні проєкти та сприяють економічній інтеграції, зокрема в країнах, що розвиваються.

Питання для самоконтролю

1. Які економічні та фінансові чинники зумовили створення міжнародних фінансових організацій?
2. Яку роль відіграє Світовий банк у забезпеченні сталого економічного розвитку на глобальному рівні?
3. Яким чином діяльність Міжнародного валютного фонду впливає на фінансову стабільність країн-членів та світової економіки загалом?
4. Які основні функції виконує Банк міжнародних розрахунків, і як він сприяє зміцненню міжнародної банківської системи?
5. Чим відрізняються глобальні та регіональні фінансові організації? Наведіть приклади та охарактеризуйте їхню роль у світовій фінансовій системі.
6. Які основні мандати має МВФ, і якими механізмами вони реалізуються у фінансовій політиці країн-членів?
7. Як Європейський банк реконструкції та розвитку сприяє розвитку ринкової економіки в країнах операцій?
8. Які ключові напрями діяльності Світового банку в Україні та інших країнах, що розвиваються?
9. Якими є механізми впливу регіональних фінансових організацій, таких як Азійський банк розвитку, на економічне зростання країн-членів?

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.
СТРАТЕГІЇ ТА РЕГУЛЮВАННЯ В БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Тема 3. Стратегії банків на світовому ринку

Мета вивчення теми: розкрити сутність і значення стратегій банків на світовому ринку; вивчити основні підходи до виходу банків на міжнародні ринки, моделі банківської експансії, а також стратегії задоволення потреб різних сегментів клієнтів у глобальному середовищі; ознайомитися з основними підходами до використання стратегій диференціації, цінової конкуренції, інновацій, злиття та поглинання, що забезпечують конкурентоспроможність банків у міжнародному масштабі.

План лекції

3.1 Основні підходи до виходу банків на нові міжнародні ринки.

3.2 Моделі банківської експансії на світовому ринку.

3.3 Стратегії банків з задоволення потреб різних сегментів клієнтів на глобальному ринку.

3.4 Використання банками стратегій для завоювання ринку.

3.5 Стратегії злиття та поглинання на світовому банківському ринку.

***Перелік ключових термінів і понять з теми*:** модель Уппсали; еклектична парадигма; модель Бартлетта та Гошала; діамантова модель Портера; CAGE-модель; стратегічне партнерство; диференціація; цінова конкуренція; злиття та поглинання.

3.1 Основні підходи до виходу банків на нові міжнародні ринки

Вихід банків на нові міжнародні ринки є складним процесом, який потребує стратегічного планування та розуміння специфіки міжнародного бізнесу. В умовах глобалізації фінансових ринків та технологічних змін банки стикаються з новими викликами і можливостями.

Розглянемо *основні підходи до виходу банків на нові міжнародні ринки*, зосереджуючи увагу на різних моделях, які допомагають банкам ефективно розширювати свою діяльність на глобальному рівні.

Модель Уппсали була розроблена шведськими дослідниками Яном Йоханссоном (Jan Johanson) та Яном-Еріком Вальне (Jan-Erik Vahlne) для пояснення процесу поступового міжнародного розширення компаній. Вона базується на концепції поступового накопичення знань про іноземні ринки та поетапного збільшення обсягу операцій**.**

Хоча модель спочатку застосовувалася для виробничих компаній, її принципи також можуть бути використані банками та іншими фінансовими установами для зниження ризиків при виході на нові ринки.

Основні елементи моделі:

- поступове розширення (компанії спочатку виходять на ринки, які є географічно та культурно близькими до внутрішнього, і лише після набуття досвіду починають освоювати більш віддалені ринки);
- накопичення знань (досвід роботи на міжнародних ринках поступово зростає, що дозволяє зменшувати ризики та підвищувати ефективність управлінських рішень);
- вплив культурної та географічної відстані (вибір нового ринку часто залежить від рівня його схожості з рідним ринком компанії (мовні, правові, регуляторні, економічні аспекти));
- поступове нарощування ресурсів (компанії спочатку здійснюють мінімальні інвестиції в новий ринок (наприклад, через представництва або партнерські відносини), а згодом, із накопиченням досвіду, розширюють свою присутність (відкривають дочірні компанії, філії тощо)).

Банки можуть застосовувати модель Уппсали для зниження ризиків, пов'язаних із виходом на нові ринки. Наприклад, вони можуть почати з відкриття представництв у країнах із подібною культурою та економічними умовами, а потім поступово нарощувати свою присутність у регіонах із вищою невизначеністю.

Еклектична парадигма (OLI Model). Еклектична парадигма, розроблена **Джоном Даннінгом**, також відома як OLI-модель (Ownership, Location, Internalization), пояснює, чому компанії обирають той чи інший шлях міжнародного розширення. Початкові ідеї моделі були запропоновані Даннінгом у 1976 р., а її концептуальна основа була деталізована та розширена в серії публікацій 1980-1990 років, зокрема в книзі Explaining International Production (1988 р.).

OLI-модель застосовується не лише до виробничих компаній, а й до банківського сектору, допомагаючи визначити оптимальну стратегію виходу банків на міжнародні ринки.

Основні компоненти моделі:

- Ownership (володіння). Банк має унікальні активи, такі як інноваційні фінансові технології, ефективні бізнес-моделі, доступ до капіталу, сильний бренд і довіра клієнтів, що надає йому конкурентні переваги на міжнародному ринку.
- Location (розташування). Вибір країни для виходу банку залежить від економічних, політичних та культурних факторів**,** рівня фінансової інфраструктури, податкового середовища, вартості фінансових операцій **і** наявності вигідних регуляторних умов.
- Internalization (інтерналізація). Банк ухвалює рішення щодо експорту фінансових послуг, використання партнерських програм (ліцензування, франчайзинг) або здійснення прямих іноземних інвестицій (FDI), зважаючи на рівень контролю, транзакційні витрати та регуляторні бар'єри.

OLI-модель є ефективним інструментом для визначення оптимальної стратегії міжнародної експансії банків. Вибір між відкриттям філії, співпрацею з місцевими банками чи поглинанням залежить від того, які конкурентні

переваги банк має, наскільки привабливим є ринок та які витрати буде спричиняти кожен варіант виходу.

Таким чином, міжнародне розширення банківського бізнесу має базуватися на комплексному аналізі ownership, location та internalization-переваг, що дозволить мінімізувати ризики та максимізувати вигоди від міжнародної діяльності.

Модель Бартлетта і Гошала (Bartlett & Ghoshal Model**)**. Модель **аналізує** стратегії міжнародного бізнесу, зокрема баланс між глобальною інтеграцією та локальною адаптацією**.** Модель пропонує чотири основні стратегії міжнародного розширення: глобальну, міжнародну, мультинаціональну і транснаціональну. Ці стратегії відображають баланс між глобальною координацією операцій і необхідністю адаптації до локальних ринкових умов.

Основні стратегії:

- глобальна стратегія (централізоване управління, стандартизація банківських продуктів та операцій з мінімальною адаптацією до локальних ринків);
- міжнародна стратегія (передача знань і методологій з центрального офісу дочірнім компаніям із частковою адаптацією);
- мультинаціональна стратегія (максимальна адаптація банківських послуг до місцевих ринків із низькою координацією з головним офісом);
- транснаціональна стратегія (поєднання централізованого управління та гнучкої адаптації, що дозволяє ефективно інтегрувати глобальні ресурси й адаптуватися до локальних умов.)

У банківському секторі вибір стратегії міжнародної експансії залежить від загальної бізнес-моделі банку. Наприклад, *HSBC* та *Citibank* використовують транснаціональну стратегію, поєднуючи глобальну ефективність із локальною гнучкістю, тоді як деякі європейські банки можуть застосовувати мультинаціональний під**хід**, адаптуючи банківські послуги до вимог конкретних країн.

Діамантова модель Портера (Porter’s Diamond Model). Майкл Портер розробив **діамантову модель** для аналізу конкурентоспроможності національних галузей. Вона пояснює, чому певні країни досягають успіху у конкретних галузях, та визначає ключові фактори, що сприяють їхній глобальній конкурентоспроможності.

Чотири основні компоненти:

- факторні умови (наявність кваліфікованої робочої сили, рівень освіти, технологічний розвиток, фінансова інфраструктура, регуляторне середовище);
- умови попиту (рівень фінансової грамотності, потреба у банківських продуктах, динаміка розвитку фінансового сектору);
- пов’язані та підтримуючі галузі (розвиток цифрових платежів, фінансових технологій (FinTech), логістики та страхування);
- стратегія, структура і конкуренція (інтенсивність конкуренції у банківському секторі, національні підходи до ведення бізнесу, вплив міжнародних гравців).

Крім того, на модель впливають два додаткові фактори: роль уряду – законодавче регулювання банківського сектору, рівень банківського нагляду, політика щодо міжнародних банків; випадкові події – фінансові кризи, глобальні економічні зміни, прориви у фінансових технологіях.

Банки можуть застосовувати модель не для прямого аналізу власної діяльності, а для оцінки привабливості ринку перед виходом на нього. Наприклад, якщо країна має слабкий розвиток фінансових технологій, банк може вирішити не інвестувати у цифрові послуги або навпаки стати першопрохідцем у впровадженні нових продуктів.

CAGE-модель (CAGE Distance Framework). CAGE-модель була розроблена Панкаджем Гемаватом (Pankaj Ghemawat) для аналізу впливу різних типів відстаней між країнами на міжнародний бізнес, торгівлю та інвестиції. Вона допомагає пояснити, чому певні компанії або банки успішно виходять на одні ринки, але стикаються з труднощами на інших.

Основні критерії моделі CAGE:

- культурна відстань (Cultural distance): відмінності в мові, релігії, традиціях, фінансовій грамотності, рівні довіри до банківських установ. Наприклад, ісламський банкінг відрізняється від традиційного, оскільки виключає стягнення відсотків (риба) та використовує фінансові продукти, відповідні шаріатському праву;
- адміністративна відстань (Administrative distance): відмінності у регуляторному середовищі, банківському законодавстві, міжнародних угодах щодо фінансових послуг. Наприклад, міжнародні банки можуть зіткнутися з обмеженнями на операції через санкції, відмінності в законодавстві щодо відмивання грошей (AML) або валютного контролю.
- географічна відстань (Geographic distance): фізична віддаленість, рівень розвитку транспортної та цифрової інфраструктури. У банківській сфері це впливає на доступність фінансових послуг, швидкість міжнародних платежів та рівень проникнення онлайн-банкінгу.
- економічна відстань (Economic distance): різниця у рівні доходів, купівельній спроможності, розвиненості фінансових ринків. Наприклад, великі глобальні банки можуть адаптувати свої продукти для ринків, що розвиваються, надаючи мікрокредити або цифрові гаманці замість традиційного роздрібного банкінгу.

Банки можуть застосовувати CAGE-модель для оцінки ризиків і можливостей при виході на нові ринки. Наприклад, високий рівень культурної або адміністративної відстані може вимагати адаптації бізнес-моделі або додаткових заходів щодо регуляторної відповідності. Географічна відстань впливає на логістику банківських операцій та швидкість транзакцій, тоді як економічні відмінності визначають попит на фінансові послуги та рівень конкуренції.

Розширення банківської діяльності на міжнародні ринки є складним процесом, що потребує ретельного стратегічного планування та вибору оптимальної моделі виходу. Використання різних теоретичних підходів, зокрема моделі Уппсали, еклектичної парадигми (OLI-моделі), моделі

Бартлетта і Гошала, діамантової моделі Портера та CAGE-моделі, дає змогу банкам здійснювати комплексний аналіз ринкових умов, оцінювати потенційні ризики та розробляти ефективні стратегії міжнародної експансії. Застосування цих моделей сприяє адаптації до особливостей локальних ринків, підвищенню конкурентоспроможності банку та його успішній інтеграції в глобальну фінансову систему.

3.2 Моделі банківської експансії на світовому ринку

Глобалізація фінансового сектора стимулює банки до виходу на міжнародні ринки, що вимагає вибору оптимальної моделі експансії. Існує три основні підходи до розширення банківської діяльності за кордоном: *створення дочірніх компаній, відкриття філій та стратегічні партнерства***.** Вибір конкретної моделі залежить від таких факторів, як правове середовище країни, рівень регуляторних бар'єрів, стратегічні цілі банку та потреби клієнтів.

Створення дочірніх компаній. Дочірні компанії – це окремі юридичні особи, що повністю або частково належать материнському банку. Вони функціонують згідно з законодавством країни перебування та можуть адаптувати свої послуги до місцевих ринкових умов.

До переваг слід віднести:

- локальна адаптація (можливість змінювати продукти та послуги відповідно до місцевих умов);
- зниження ризиків (дочірні компанії є окремими юридичними особами, що обмежує відповідальність материнського банку у разі фінансових чи політичних потрясінь);
- доступ до місцевих ринків (дозволяє краще інтегруватися у фінансову систему країни).

До недоліків слід віднести:

- високі витрати (потребує значних фінансових та адміністративних ресурсів);
- складність управління (необхідність координації між материнською компанією та її дочірньою структурою).

HSBC активно використовує цю модель, зокрема через HSBC Bank (China) Company Limited, що діє в Китаї як окрема юридична особа.

Відкриття філій. Філії є структурними підрозділами банку, що не мають окремого юридичного статусу. Вони повністю підпорядковуються головному офісу материнського банку та працюють під його брендом.

До переваг слід віднести:

- швидке розширення (відкриття філій менш затратне порівняно зі створенням дочірніх компаній);
- єдина корпоративна культура (централізована модель управління сприяє збереженню репутації банку).

До недоліків слід віднести:

- вищі ризики (зобов’язання філії напряму впливають на фінансовий стан материнського банку.);

- обмежений доступ до місцевих ринків (у деяких країнах філіям іноземних банків заборонено надавати певні види послуг.).

Французький банк BNP Paribas використовує модель філій у багатьох країнах Європи, зберігаючи високий рівень централізації управління.

Стратегічні партнерства. Стратегічні партнерства передбачають співпрацю з місцевими банками, фінансовими установами чи фінтех-компаніями для спільного надання банківських послуг**.**

До переваг слід віднести:

- зниження витрат (не потребує значних капіталовкладень);
- краще розуміння місцевого ринку (партнер має глибоке розуміння місцевого ринку).

До недоліків слід віднести:

- ризики залежності (обмежений контроль над діяльністю партнера може створювати труднощі);
- складність координації (узгодження стратегій та операцій між незалежними установами вимагає значних зусиль).

Santander активно використовує стратегічні партнерства для розширення в Латинській Америці, що дозволило йому стати провідним банком у регіоні.

Основні характеристики стратегічного партнерства, дочірніх компаній та філій у банківському секторі структуровано подано в табл. 3.2.

Таблиця 3.1 – Порівняльна характеристика стратегічного партнерства, дочірніх компаній та філій у банківській сфері

Критерій	Стратегічне партнерство	Дочірні компанії	Філії
Юридичний статус	Незалежні партнери	Окрема юридична особа	Частина материнського банку
Контроль	Обмежений або спільний	Повний або частковий	Повний
Адаптація до ринку	Висока через місцевого партнера	Висока	Обмежена
Ризики	Ризик залежності від партнера	Обмежені для материнського банку	Всі ризики лягають на материнський банк
Витрати на створення	Низькі	Високі	Низькі

Кожна модель банківської експансії має свої переваги та недоліки, що впливають на вибір стратегії міжнародного розвитку. Дочірні компанії забезпечують високу адаптацію, але потребують значних інвестицій. Філії дозволяють швидко розширити присутність, але створюють ризики для материнського банку**.** Стратегічні партнерства мінімізують фінансові витрати**,** проте зменшують рівень контролю**.**

Банки часто поєднують кілька підходів залежно від особливостей ринку, рівня регуляторних вимог та стратегічних цілей. Це дозволяє адаптувати

діяльність до різних ринкових умов і підвищувати глобальну конкурентоспроможність.

3.3 Стратегії банків із задоволення потреб різних сегментів клієнтів на глобальному ринку

Банківський сектор відіграє важливу роль у сучасній глобальній економіці, забезпечуючи фінансові послуги для широкого спектра клієнтів – від індивідуальних споживачів до великих транснаціональних корпорацій. Одним із ключових завдань банків є розробка та впровадження ефективних стратегій обслуговування різних сегментів клієнтів. Це передбачає як традиційні банківські послуги, так і інноваційні фінансові технології, персоналізовані сервіси та адаптацію до специфічних потреб регіональних ринків.

Сегментація клієнтів є основним підходом до розробки банківських стратегій, що дозволяє виокремити цільові групи клієнтів на основі певних характеристик.

Основними критеріями сегментації є:

- демографічні (вік, рівень доходу, стать тощо);
- поведінкові (частота користування банківськими послугами, вибір продуктів, каналів обслуговування);
- психографічні (цінності, стиль життя, фінансова поведінка);
- економічні (доходи, активи, інвестиційна поведінка).

Основні сегменти клієнтів у банківському секторі:

Індивідуальні клієнти (B2C) – фізичні особи, що користуються банківськими послугами для особистих фінансових операцій. Банки пропонують їм депозитні рахунки, кредитні картки, іпотечні кредити, страхові та інвестиційні продукти.

Корпоративні клієнти (B2B) – компанії та організації, що потребують банківських послуг для управління фінансами. До основних продуктів для бізнесу належать кредити, казначейські послуги, управління ліквідністю, валютні операції, торгове фінансування та ризик-менеджмент.

Клієнти з високим рівнем доходу (High Net Worth Individuals, HNWI) – заможні особи, що потребують спеціалізованих послуг, зокрема приватного банкінгу, персоналізованого управління активами та інвестиційних консультацій.

Персоналізація банківських послуг стала одним із ключових аспектів стратегій фінансових установ щодо обслуговування різних клієнтських сегментів. Вона передбачає використання аналітики великих даних (Big Data), алгоритмів машинного навчання та CRM-систем для створення індивідуальних пропозицій, що відповідають специфічним потребам клієнтів.

Основні напрямки персоналізації в банківському секторі:

Цифрові канали. Банки активно розвивають цифрові платформи, що дозволяють клієнтам отримувати персоналізовані фінансові пропозиції через інтернет-банкінг, мобільні додатки та чат-боти. Наприклад, аналіз поведінкових даних дає змогу банкам прогнозувати потреби клієнтів і пропонувати

релевантні продукти, такі як індивідуальні умови кредитування або спеціальні депозитні програми.

Програмне забезпечення для управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM). Використання CRM-систем дає змогу банкам поглиблювати знання про клієнтів, аналізуючи їхню фінансову поведінку, історію операцій та уподобання. Це дозволяє автоматизувати маркетингові кампанії, підвищувати рівень лояльності клієнтів та ефективно взаємодіяти з ними через персоналізовані комунікаційні канали.

Інновації у банківських продуктах. Сучасні банки активно розробляють нові фінансові продукти, спрямовані на задоволення зростаючих потреб клієнтів. Це включає впровадження фінансових технологій (FinTech), цифровізацію платіжних рішень, розвиток ESG-орієнтованого фінансування та екологічно відповідальних інвестицій.

Мобільні гаманці та платіжні системи. Останні роки демонструють зростання популярності безконтактних платежів, що пропонують зручні та безпечні рішення для клієнтів. Такі сервіси, як Apple Pay, Google Pay, Samsung Pay та PayPal**,** активно розширюють можливості для міжнародних транзакцій і підвищують рівень фінансової інклюзії.

Зелені та етичні банківські продукти. Зі зростанням екологічної свідомості банки пропонують ESG-орієнтовані продукти, такі як зелені кредити, екологічні облігації та фонди сталого розвитку.

BNP Paribas активно інвестує у відновлювану енергетику та фінансування низьковуглецевих технологій. Банк інтегрує екологічні критерії у свої інвестиційні стратегії та планує досягти 40 млрд євро кредитного портфеля у секторі відновлюваної енергетики до 2030 р.

Barclays розширив свій капітал для фінансування стартапів кліматичних технологій, збільшивши обсяг інвестицій з £175 млн до £500 млн до 2027 р. Крім того, банк активно підтримує проєкти зеленого банкінгу та сталого розвитку.

ING Bank є лідером у сфері циркулярної економіки, фінансуючи низьковуглецеві проєкти та зелені інвестиції. Банк активно розвиває стратегії сталого фінансування, пропонуючи спеціальні кредити для екологічно орієнтованих компаній.

Адаптація до регіональних особливостей. На глобальному ринку банки стикаються з необхідністю адаптації своїх стратегій до специфічних умов різних регіональних ринків. Це може включати врахування культурних особливостей, законодавчих вимог та економічних умов.

Адаптація продуктів та послуг. Глобальні банки змушені враховувати культурні, законодавчі та економічні особливості різних ринків. Наприклад, ісламський банкінг відповідає нормам шаріату і є поширеним на Близькому Сході та в Південно-Східній Азії.

Партнерство з місцевими установами. Міжнародні банки часто співпрацюють із локальними банками для спрощення виходу на нові ринки та кращого розуміння регіональної специфіки. Наприклад, *Citibank* та *Standard Chartered* активно застосовують цю стратегію.

Конкуренція з боку FinTech-компаній. Традиційні банки стикаються зі значною конкуренцією з боку *необанків* (Revolut, N26, Monzo) та FinTech-платформ (PayPal, Stripe, Square), які пропонують спрощений доступ до фінансових послуг, нижчі комісії та швидкість обслуговування.

Окрім цього, трансформація традиційних банків включає розвиток *цифрових банків*, створених фінансовими корпораціями для конкуренції у FinTech-секторі. Такі ініціативи дозволяють традиційним банкам зберігати конкурентоспроможність у середовищі, де FinTech-компанії та необанки пропонують новітні рішення для фінансових операцій.

Регуляторні зміни. Фінансовий сектор є однією з найбільш зарегульованих галузей, і зміни, такі як Базельські угоди (Basel III, IV), PSD2 у ЄС, змушують банки адаптуватися до нових правил.

Розробка та впровадження ефективних стратегій обслуговування різних клієнтських сегментів на глобальному ринку є ключовим викликом для сучасних банківських установ. Досягнення успіху в цьому напрямку вимагає комплексного підходу, що включає:

- адаптацію до регіональних особливостей, що передбачає врахування культурних, законодавчих та економічних умов місцевих ринків;
- впровадження інновацій, зокрема використання цифрових технологій, FinTech-рішень, CRM-систем та аналітики великих даних (Big Data) для персоналізації банківських послуг;
- розвиток стратегічного партнерства, що дозволяє підвищити ефективність роботи через співпрацю з локальними фінансовими установами;
- орієнтацію на сталість та соціальну відповідальність, що проявляється у впровадженні зелених та етичних банківських продуктів.

Банки, які успішно поєднують ці елементи, отримують стратегічну перевагу та забезпечують довгострокову конкурентоспроможність у динамічному глобальному фінансовому середовищі.

3.4 Використання банками стратегій для завоювання ринку

У сучасному світі банківські установи зіштовхуються з постійно зростаючою конкуренцією на глобальному ринку. Щоб залишатися конкурентоспроможними, вони використовують різноманітні стратегії, *серед яких найпопулярнішими є диференціація, цінова конкуренція та інновації.*

Стратегія диференціації. Стратегія диференціації полягає у створенні унікальних продуктів або послуг, які відрізняються від пропозицій конкурентів і мають додаткову цінність для клієнтів. У банківському секторі ця стратегія може виражатися через надання унікальних фінансових послуг, ексклюзивних умов банківського обслуговування, або через індивідуальні пропозиції для певних сегментів ринку.

Одним із прикладів успішного використання стратегії диференціації є надання банками преміальних продуктів для клієнтів з високим доходом. Такі продукти можуть включати персоналізовані консультації, ексклюзивні пропозиції з інвестицій та знижки на міжнародні послуги.

Відомий банк *Goldman Sachs*, наприклад, створив платформу Marcus для онлайн-банкінгу, яка орієнтована на клієнтів, що шукають вигідні депозитні продукти з конкурентними відсотковими ставками. Це дозволило банку вийти за межі традиційного інвестиційного бізнесу та залучити новий сегмент клієнтів.

Стратегія цінової конкуренції. Цінова конкуренція полягає у встановленні нижчих цін на послуги або продукти, ніж у конкурентів, для залучення більшої кількості клієнтів. Ця стратегія особливо ефективна на ринках, де клієнти мають високий рівень цінової чутливості.

Основним викликом цінової конкуренції є необхідність збереження рентабельності. Зниження вартості банківських послуг може негативно позначитися на прибутковості, особливо якщо банк не має можливості компенсувати втрати за рахунок збільшення клієнтської бази чи оптимізації операційних витрат.

Стратегія інновацій. Інновації стають все більш важливими в умовах сучасного швидкозмінного фінансового середовища. Вони дозволяють банкам не лише покращувати якість обслуговування клієнтів, але й оптимізувати внутрішні процеси, підвищувати безпеку та знижувати витрати.

Фінансові технології є одним із основних чинників інновацій у банківському секторі. Вони включають різні цифрові рішення, такі як мобільний банкінг, блокчейн, штучний інтелект для кредитного скорингу та управління ризиками. Банки, які впроваджують ці технології, можуть запропонувати клієнтам нові послуги, що суттєво відрізняються від традиційних банківських продуктів.

Крім великих банків, таких як JP Morgan Chase, що використовують штучний інтелект для аналізу даних, фінтех-компанії на кшталт Revolut та N26 активно інтегрують новітні цифрові технології, пропонуючи клієнтам зручні мобільні додатки, мультивалютні рахунки та автоматизовані фінансові сервіси.

Застосування банками стратегій *диференціації, цінової конкуренції та інновацій* є необхідністю в умовах глобальної конкуренції. Кожна з цих стратегій має свої переваги та ризики, і їх вибір залежить від конкретної ситуації на ринку, а також від внутрішніх ресурсів та можливостей банку. Важливо зазначити, що успішні банки часто комбінують ці стратегії для досягнення максимальної ефективності та конкурентних переваг на світовому ринку. Наприклад, інновації можуть бути засобом диференціації або способом скорочення операційних витрат для реалізації стратегії цінової конкуренції.

3.5 Стратегії злиття та поглинання на світовому банківському ринку

Злиття та поглинання є основним інструментом для формування глобальної стратегії банківських установ. Вони дозволяють банкам розширювати географічне покриття, збільшувати частку ринку, диверсифікувати портфоліо продуктів та послуг, а також покращувати фінансові показники. Сучасний світовий банківський ринок стикається зі зростаючою конкуренцією, технологічними змінами та новими регуляторними

вимогами, що робить стратегії злиття та поглинання ще більш важливими для виживання та розвитку банківських установ.

На світовому банківському ринку існують *різні типи злиття та поглинання*, які відрізняються за своїми цілями та стратегіями.

1. Горизонтальне злиття. Об'єднання банків, які конкурують на одному ринку і надають схожі послуги (зменшення конкуренції, економія на масштабах).

2. Вертикальне злиття. Об'єднання банків із суб'єктами, які займаються суміжними видами фінансової діяльності (наприклад, банк + страхова компанія чи інвестиційний фонд).

3. Конгломератне злиття. Поглинання або об'єднання банку з фінансовою установою, яка працює в іншій галузі або іншій країні.

Мотиви для злиття та поглинання в банківському секторі:

1. Розширення ринкової частки – один з основних мотивів для злиття та поглинання полягає в бажанні банків розширити свою присутність на нових ринках або зміцнити свої позиції на існуючих.

2. Зростання капіталу – завдяки злиттю або поглинанню банки можуть збільшити свій капітал, що дозволяє їм фінансувати великі інвестиційні проєкти або забезпечити стабільність у періоди економічної нестабільності.

3. Технологічні інновації – сучасні банківські установи стикаються з необхідністю впровадження новітніх технологій для покращення якості обслуговування клієнтів і зниження операційних витрат. Злиття з технічно підкованими фінансовими компаніями може значно прискорити цей процес.

4. Регуляторні переваги – злиття та поглинання можуть бути викликані змінами у регуляторному середовищі, які стимулюють банки до консолідації. У деяких випадках об'єднання допомагає зменшити операційні витрати на дотримання нормативних вимог, проте для великих фінансових установ це може призвести до посилених вимог з боку регуляторів (наприклад, підвищення капітальних резервів у межах Basel III/IV або додатковий нагляд через статус системно важливого банку – Too Big to Fail).

Вплив злиття та поглинання на ринок:

1. Конкурентні переваги – завдяки злиттю банки можуть здобути конкурентні переваги, такі як доступ до нових клієнтів, збільшення обсягів наданих послуг або зменшення вартості фінансових продуктів.

2. Ризики концентрації – збільшення числа злиттів може призводити до монополізації ринку, що може зменшити конкуренцію і негативно вплинути на споживачів через зростання цін або погіршення якості послуг.

3. Фінансові результати – вдале злиття може призвести до значного покращення фінансових результатів банку, однак невдало реалізовані стратегії можуть спричинити фінансові втрати та погіршення позицій на ринку.

Основні виклики та ризики:

1. Культурні розбіжності – об'єднання різних корпоративних культур може призвести до внутрішніх конфліктів, що впливатиме на ефективність роботи банків після злиття.

2. Оцінка активів – неправильна оцінка вартості активів банку, який

поглинається, може призвести до фінансових втрат.

3. Інтеграційні ризики – процес інтеграції банків після злиття може бути складним і витратним, що підвищує ризик невдачі.

Наприклад, об'єднання банків J.P. Morgan Chase & Co. і Bank One Corporation у 2004 р. дозволило створити одного з найбільших банків у світі, зміцнивши його позиції у роздрібному банкінгу та корпоративному кредитуванні. Натомість злиття між Royal Bank of Scotland (RBS) та ABN AMRO у 2007 р. стало одним з найбільших провалів у банківській історії. Купівля ABN AMRO за 71 млрд євро незадовго до фінансової кризи 2008 року призвела до величезних втрат для RBS, змусивши уряд Великої Британії провести часткову націоналізацію банку та викупити 82% його акцій для порятунку від банкрутства.

Злиття та поглинання є важливими інструментами для банківських установ, що прагнуть зміцнити свої позиції на ринку та адаптуватися до змін у глобальній економіці. Однак ці стратегії потребують ретельного планування та обережного підходу до оцінки ризиків. Правильний вибір стратегії може забезпечити банку значні переваги, тоді як недоліки можуть призвести до серйозних наслідків.

Питання для самоконтролю

1. Які основні елементи моделі Уппсали, і як вона сприяє ефективному виходу банків на нові міжнародні ринки?
2. У чому полягає суть еклектичної парадигми (OLI Model)?
3. Які основні компоненти моделі Бартлетта і Гошала?
4. Як банки використовують діамантову модель Портера для оцінки нових ринків?
5. Які основні характеристики CAGE-моделі та як її використовують для оцінки ринків?
6. Які переваги має створення дочірніх компаній для банків?
7. Які недоліки може мати відкриття філій на нових ринках?
8. У чому полягає стратегія цінової конкуренції у банківському секторі?
9. Як інновації у банківських продуктах допомагають банкам задовольнити потреби різних сегментів клієнтів?
10. Які виклики виникають перед банками під час впровадження стратегій злиття та поглинання?

Тема 4. Міжнародні стандарти банківського нагляду

Мета вивчення теми: дослідити сутність, історичні передумови та еволюцію міжнародних стандартів банківського нагляду; розглянути роль Базельського комітету та інших міжнародних фінансових організацій у розробці стандартів банківського регулювання; ознайомитися з основними положеннями Базельських угод (I, II, III, IV) та їх впливом на глобальну фінансову систему; проаналізувати значення міжнародної співпраці у зміцненні

банківського нагляду; вивчити вплив глобальних фінансових криз на розвиток стандартів регулювання.

План лекції

4.1 Передумови виникнення міжнародних стандартів банківського нагляду.

4.2 Еволюція Базельських угод.

4.3 Роль міжнародної співпраці у зміцненні банківського нагляду.

4.4 Вплив глобальних фінансових криз на розвиток стандартів банківського нагляду.

Перелік ключових термінів і понять з теми**:** *банківський нагляд;Базельський комітет з банківського нагляду; Базельські угоди (I, II, III, IV); коефіцієнт достатності капіталу; ліквідність банків; системний ризик; регуляторний арбітраж; Єдиний наглядовий механізм (SSM); Фінансова рада з питань стабільності; управління ризиками; валютний ризик; кризові явища у банківській системі.*

4.1 Передумови виникнення міжнародних стандартів банківського нагляду

Банківський нагляд є фундаментальною складовою стабільної та ефективної фінансової системи. У сучасному глобалізованому світі, де фінансові ринки тісно пов’язані між собою, проблеми в банківському секторі однієї країни можуть швидко поширюватися і впливати на економічну ситуацію в інших регіонах.

Банківська індустрія постійно ускладнюється та вдосконалюється технологічно. Нові фінансові інструменти, цифрові технології та глобалізація фінансових потоків створюють як нові можливості, так і ризики. У цьому контексті міжнародні стандарти банківського нагляду допомагають забезпечити стабільність фінансової системи, знизити ризики фінансових криз та захистити інтереси вкладників і інвесторів.

Історичні передумови формування міжнародних стандартів банківського нагляду тісно пов’язані з процесами глобалізації та економічної інтеграції, які значно прискорилися після завершення Другої світової війни. У цей період міжнародна економіка переживала період бурхливого зростання, що стимулювало активний розвиток транснаціональної торгівлі, збільшення обсягів інвестицій та поступову інтеграцію фінансових ринків. Таке об’єднання сприяло активізації транскордонної банківської діяльності, що, своєю чергою, висувало вимогу до країн координувати наглядові та регуляторні заходи для забезпечення стабільності світової фінансової системи.

<u>Події, які спонукали до створення міжнародних стандартів:</u>

1. Крах Bankhaus Herstatt (Німеччина, 1974). Bankhaus Herstatt спеціалізувався на валютних операціях та втратив ліквідність унаслідок

невдалих валютних спекуляцій. Його раптове банкрутство призвело до зупинки розрахунків із клієнтами та контрагентами, що оголило суттєві ризики міжнародних валютних операцій. Це банкрутство стало причиною появи поняття «*ризик Герштата*» – ризику втрати коштів у зв'язку з часовими розбіжностями під час розрахунків між різними часовими поясами.

2. Крах Franklin National Bank (США, 1974). Franklin National Bank, один із найбільших банків США на той час, зазнав банкрутства через невдалі валютні спекуляції та неефективне управління. Це банкрутство стало одним із перших значних випадків фінансової нестабільності після Другої світової війни, що змусило регуляторів переосмислити механізми банківського нагляду та необхідність міжнародної координації. Випадок Franklin National Bank підкреслив потребу в посиленні регулювання, що мало забезпечити фінансову стабільність у масштабах глобального ринку.

У 1974 р., у відповідь на вищезазначені кризові події, центральні банки країн Великої десятки (G10) ухвалили рішення про створення Базельського комітету з банківського нагляду під егідою Банку міжнародних розрахунків (BIS).

Базельський комітет став основним органом у розробці міжнародних стандартів банківського нагляду, створюючи принципи, рекомендації та регуляторні стандарти для зниження ризиків і підвищення стійкості світової банківської системи. Його діяльність була спрямована на посилення глобальної співпраці та обмін інформацією між національними регуляторами, що сприяло створенню єдиних міжнародних стандартів банківського регулювання.

4.2 Еволюція Базельських угод

Наступним етапом у розвитку міжнародного банківського нагляду стало прийняття та оновлення Базельських угод, які відіграють основну роль у встановленні глобальних стандартів капітальної адекватності, управління ризиками та забезпечення фінансової стабільності. Еволюція цих угод відображає адаптацію до нових викликів фінансового середовища.

Першочерговим завданням Базельського комітету було створення механізму для співпраці наглядових органів різних країн, що стало відповіддю на фінансові кризи 1970-х рр. Початково діяльність комітету була зосереджена на покращенні обміну інформацією між регуляторами, а також на розробці основоположних принципів банківського нагляду.

У 1975 р. було прийнято перший важливий документ – *Базельський конкордат*, який визначив основні принципи співпраці між національними регуляторами у сфері банківського нагляду. Проте з часом стало зрозуміло, що ці принципи потребують подальшого уточнення і розширення. У 1983 р. в конкордат були внесені зміни, які передбачали більшу чіткість у питаннях, пов'язаних з ліквідністю банків, їхньою капітальною адекватністю та взаємодією між регуляторами в умовах кризи.

Під час заснування Базельського комітету його діяльність була зосереджена на трьох основних функціях: координація наглядової діяльності;

розробка рекомендацій; обмін інформацією.

На сучасному етапі функції Базельського комітету значно розширилися, включаючи нові аспекти регулювання і моніторингу фінансових ризиків (табл. 4.1).

Таблиця 4.1 – Основні функції Базельського комітету на сучасному етапі

Функція	Опис
Розробка глобальних стандартів	Комітет створює та оновлює стандарти (Базель I, II, III), включаючи вдосконалення в рамках так званого «Базель IV», які встановлюють вимоги до капіталу, ліквідності, управління ризиками та інших аспектів банківської діяльності.
Моніторинг впровадження стандартів	Оцінює прогрес країн у впровадженні стандартів через програми, такі як RCAP, але не здійснює прямого нагляду.
Розробка рекомендацій та керівництво	Створює документи, які допомагають національним регуляторам адаптувати стандарти до своїх правових систем.
Аналіз системних ризиків	Досліджує ризики, що виникають у глобальній фінансовій системі, включаючи інновації у фінансовому секторі, кіберзагрози та криптовалюти.
Підтримка фінансової стабільності	Розробляє механізми управління ризиками для зміцнення фінансової стабільності, враховуючи сучасні виклики світової економіки.

В 1988 р. Базельський комітет представив першу угоду про капітал – «Міжнародну конвергенцію оцінки та стандартів капіталу», *відому як Базель I.* Цей документ був першим кроком на шляху до уніфікації правил банківського нагляду на глобальному рівні. Базель I встановив мінімальні вимоги до капіталу для банків, зокрема ввівши поняття коефіцієнту достатності капіталу (Capital Adequacy Ratio, CAR), який мав становити не менше 8%. Цей коефіцієнт розраховувався як відношення капіталу банку до його активів, зважених на ризик.

Введення Базеля I було необхідним для створення більш стабільної, передбачуваної та безпечної банківської системи на міжнародному рівні. Він заклав фундамент для подальшого розвитку міжнародних стандартів банківського регулювання, які були вдосконалені в наступних версіях Базельських угод (Базель II, III і IV).

Базель I критикували за спрощений підхід до оцінки кредитного ризику, який не враховував індивідуальних характеристик позичальників, а також за відсутність регулювання ринкового та операційного ризиків. Вагові коефіцієнти також критикувалися за занадто спрощений підхід, що не враховував специфіку різних видів активів і реальну ризикованість банківських операцій. У 1996 р. були внесені поправки до Базеля I, які доповнили його положеннями про ринковий ризик, що дало можливість враховувати зміни в ціні фінансових інструментів і товарів.

У 2004 р. Базельський комітет представив *Базель II* – нову угоду про

капітал. Цей документ значно розширив попередні норми та змінив підхід до регулювання банківських ризиків, впровадивши трирівневу структуру (три опори):

1. *Мінімальні вимоги до капіталу* – включають три види ризиків: кредитний, ринковий та операційний.

2. *Процедури нагляду* – наголошують на важливості внутрішнього управління ризиками та оцінки банківського капіталу.

3. *Ринкова дисципліна* – підвищує вимоги до прозорості та розкриття інформації для сприяння ефективному ринковому нагляду.

Базель II запровадив три рівні підходів до оцінки кредитного ризику: стандартний підхід (на основі зовнішніх кредитних рейтингів), базовий підхід IRB (Internal Ratings-Based) і розширений IRB, що дозволяє банкам самостійно оцінювати ризики за допомогою власних моделей. Попри те, що Базель II враховував різноманітні ризики, його впровадження супроводжувалося низкою проблем. Зокрема, критики відзначали його проциклічність, яка підсилювала нестабільність під час економічних спадів. Під час глобальної фінансової кризи 2007-2009 рр. стало зрозуміло, що Базель II не забезпечує достатнього захисту банківської системи від ризиків, особливо в умовах масштабних економічних шоків. Крім того, складність впровадження вимог Базеля II створила додаткові труднощі для банків, особливо в країнах з менш розвиненою фінансовою інфраструктурою.

У грудні 2010 р. Базельський комітет оприлюднив новий стандарт – *Базель III*, офіційно відомий як «Глобальна регуляторна база для підвищення стійкості банків і банківських систем». Основними елементами Базеля III стали:

1. *Підвищення мінімальних вимог до капіталу* – введення буферів капіталу, зокрема захисного буферу в розмірі 2,5% та контрциклічного буферу, який активується під час економічних підйомів для зменшення системних ризиків.

2. *Запровадження коефіцієнтів покриття ліквідності (LCR) та чистого стабільного фінансування (NSFR)* – ці інструменти мають забезпечити банківську стійкість у коротко- та довгостроковій перспективі.

3. *Посилення вимог до ринкової дисципліни та прозорості* – банки зобов’язані розкривати більше інформації про свої ризики та капітальну структуру, що дозволяє ринку ефективніше контролювати їх діяльність.

Базель III значно посилив регуляторні вимоги, але разом з тим зазнав критики за недостатню увагу до нових ризиків, таких як кібербезпека та ризики, пов’язані з цифровими активами. Крім того, багато країн зіткнулися з труднощами під час впровадження цих стандартів через необхідність суттєвих інвестицій у банківський капітал та технології. Однак, загалом Базель III вважається значним кроком уперед у зміцненні глобальної фінансової стабільності.

Ці зміни є відповіддю на виклики, що були виявлені в попередніх нормативних актах, а також на еволюцію фінансових ринків і зміну глобального економічного середовища. Оновлені вимоги спрямовані на посилення стійкості банківської системи до нових ризиків та викликів.

Базель IV, який має бути повністю впроваджений до 2027 р., представляє новітню еволюцію міжнародних стандартів банківського нагляду.

Основні нововведення включають:

1. *Мінімальні вимоги до капіталу за внутрішніми моделями* – новий підхід встановлює, що мінімальний рівень капіталу за внутрішніми моделями не може бути нижчим за 72,5% від вимог стандартизованого підходу. Це знижує залежність від внутрішніх оцінок банків і забезпечує більшу прозорість. Основною метою Базеля IV є посилення стандартизованого підходу в оцінці ризиків та обмеження гнучкості внутрішніх моделей, щоб мінімізувати можливості банків занижувати капітальні вимоги.

2. *Зниження вагових коефіцієнтів ризику для іпотечних кредитів* – зміни враховують специфіку іпотечних ринків і сприяють адаптації стандартів до їхніх ризиків.

3. *Підвищення вимог до кредитного важеля для системно важливих банків* – для таких банків запроваджено підвищений коефіцієнт кредитного важеля, який встановлюється на рівні 50% капіталу, зваженого на ризик.

4. *Врахування кліматичних ризиків і ризиків цифрових активів* – Базельський комітет активно працює над інтеграцією ризиків, пов’язаних із кліматичними змінами, фінансовими технологіями (FinTech) і цифровими активами. Ці аспекти вже враховані в рекомендаціях Комітету і наразі перебувають на етапі адаптації та подальшої інтеграції до майбутніх стандартів банківського регулювання.

Впровадження оновлених вимог Базеля IV потребує значних інвестицій у капітал, технології та управлінські процеси.

Основні виклики:

- високі витрати на виконання вимог, особливо для малих і середніх банків;
- необхідність адаптації фінансових інститутів до нових підходів і регуляторних змін.

Проте очікується, що ці нововведення підвищать стійкість банківської системи до ризиків, зокрема змін у глобальній економіці та кліматичних ризиків. У довгостроковій перспективі це сприятиме стабільності світової фінансової системи.

Порівняльний аналіз стандартів Базельських угод, їх еволюція та основні характеристики представлені у табл. 4.2.

Еволюція Базельських угод демонструє поступове розширення регуляторних вимог від початкового фокусу на капітальній адекватності до комплексного врахування ліквідності, системних ризиків і глобальних викликів. Удосконалення стандартів сприяє підвищенню стійкості банківського сектору, проте також створює виклики для їх імплементації, особливо у країнах із менш розвиненою фінансовою інфраструктурою.

Міжнародна співпраця стала важливим інструментом для зміцнення банківського нагляду, гармонізації стандартів та зменшення транскордонних ризиків. Завдяки об’єднанню зусиль різних країн і міжнародних організацій стало можливим уникати багатьох кризових явищ.

Таблиця 4.2 – Порівняльна таблиця стандартів Базельських угод

Ознаки	Базель I (1988)	Базель II (2004)	Базель III (2010)	Базель IV (2027)
Основна мета	Удосконалення капітальних вимог	Впровадження нових стандартів ризику	Посилення капітальних буферів, ліквідність	Подальше удосконалення вимог до капіталу, кліматичні ризики
Суб'єкти нагляду	Центральні та комерційні банки	Центральні та комерційні банки	Центральні та комерційні банки	Центральні та комерційні банки
Враховані ризики	Кредитний	Кредитний, ринковий, операційний	Кредитний, ринковий, операційний, ліквідності	Кредитний, ринковий, операційний, ліквідності, кліматичні, кіберризики
Основні інструменти	Коефіцієнт достатності капіталу	Мінімальні вимоги до капіталу, внутрішні моделі ризиків	Буфери капіталу, коефіцієнти покриття ліквідності	Мінімальні вимоги до капіталу, зниження вагових коефіцієнтів ризику
Додаткові інструменти	Вагові коефіцієнти ризиків активів	Внутрішні моделі оцінки ризиків	Коефіцієнти покриття ліквідності, чистого стабільного фінансування	Врахування кліматичних ризиків, підвищення вимог до кредитного важеля
Критика	Надмірна концентрація на кредитному ризику за недостатнього врахування ринкового та операційного ризиків	Проциклічність вимог	Недостатня увага до сучасних ризиків	Високі вимоги до капіталу, необхідність врахування нових ризиків

Фінансові кризи залишаються головним рушієм змін у банківському регулюванні, демонструючи необхідність гнучкого підходу до нагляду та адаптації стандартів до нових викликів фінансової системи.

4.3 Роль міжнародної співпраці у зміцненні банківського нагляду

Фінансові кризи виступають каталізатором змін у регуляторному середовищі, оскільки вони виявляють вразливі місця в системах банківського нагляду. У відповідь на ці виклики міжнародні організації та національні регулятори розробляють нові механізми та стандарти, спрямовані на

підвищення фінансової стабільності та мінімізацію системних ризиків у довгостроковій перспективі.

Міжнародна співпраця є основним елементом у впровадженні стандартів банківського нагляду, особливо в умовах глобалізації фінансових ринків і транскордонної діяльності банків. Координація дій на рівні національних регуляторів і міжнародних організацій дозволяє зменшувати ризики регуляторного арбітражу та забезпечувати стабільність світової фінансової системи. Одним із прикладів ефективної міжнародної співпраці є угода між США та ЄС щодо спільного обміну фінансовою інформацією (TFTP – Terrorist Finance Tracking Program), яка дозволяє виявляти фінансові потоки, пов'язані з терористичною діяльністю. Також успішним кейсом є впровадження єдиних стандартів звітності щодо ризиків у рамках стандарту IFRS 9, що допомагає покращити оцінку активів банків.

Основні форми міжнародної співпраці:

1. Базельський комітет з банківського нагляду. Базельський комітет з банківського нагляду відіграє ключову роль у гармонізації регуляторних стандартів. Окрім розробки рекомендацій та принципів банківського нагляду, комітет здійснює оцінку їхньої імплементації в різних країнах через Regulatory Consistency Assessment Programme (RCAP). Це дозволяє визначити рівень відповідності національних підходів до міжнародних стандартів і запобігти регуляторному арбітражу.

2. Міжнародні фінансові організації:

Фінансова рада з питань стабільності (FSB) була створена у 2009 р. після глобальної фінансової кризи 2007-2009 рр. як інституційний наступник Форуму фінансової стабільності (FSF). Основна мета FSB – координація дій національних регуляторів для забезпечення фінансової стабільності, аналіз системних ризиків та розробка рекомендацій щодо зменшення потенційних загроз для глобальної фінансової системи.

FSB здійснює моніторинг глобальних фінансових ризиків, розробляє рекомендації для регуляторних органів та координує імплементацію Базельських угод у різних країнах. Однією з ключових ініціатив FSB є посилення нагляду за системно важливими фінансовими установами (SIFIs – Systemically Important Financial Institutions)**,** що спрямоване на запобігання ефекту «занадто великі, щоб збанкрутувати» (*too big to fail*). Крім того, FSB сприяє співпраці у сфері управління ризиками та розробці глобальних стандартів для запобігання фінансовим кризам, включаючи заходи щодо контролю тіньового банкінгу, стрес-тестування банківських установ та підвищення прозорості фінансових операцій.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий банк надають країнам технічну допомогу, здійснюють моніторинг фінансової стабільності, проводять оцінки фінансових секторів (FSAP) та сприяють впровадженню стабільних фінансових практик у країнах із низьким рівнем розвитку. Ці організації також відіграють важливу роль у підтримці банківських систем під час кризових ситуацій, надаючи кредити та підтримуючи стабілізаційні програми.

3. Єдиний наглядовий механізм (SSM) в ЄС. У рамках Європейського

Союзу діє Єдиний наглядовий механізм, який забезпечує єдиний підхід до нагляду за банками в єврозоні. Він функціонує в межах Банківського союзу ЄС, а його основна мета – забезпечення сталого нагляду за найбільшими системно важливими банками. ЄЦБ здійснює нагляд за найбільшими фінансовими інституціями, застосовуючи єдині стандарти та вимоги до капіталу, ліквідності та управління ризиками. Це сприяє підвищенню стабільності фінансової системи ЄС і дозволяє уникнути ризику *регуляторного арбітражу в межах спільного ринку.*

Переваги міжнародної співпраці полягають у створенні уніфікованих стандартів, які зменшують ризики регуляторного арбітражу, сприяють ефективнішому обміну інформацією між регуляторами та підвищують якість нагляду за діяльністю банків у глобальному масштабі.

Гармонізація стандартів. Уніфікація регуляторних вимог дозволяє уникнути неоднорідності в регулюванні банківської діяльності, знижуючи ризики регуляторного арбітражу та створюючи рівні умови для конкурентної діяльності банків у різних країнах.

Обмін інформацією. Спільний обмін даними щодо фінансових ризиків, інсайдерської інформації та небезпечних практик дозволяє регуляторам країн оперативно реагувати на нові виклики та попереджати можливі кризи. Регулярний обмін інформацією також допомагає уникати фінансових шахрайств та виявляти потенційно нестабільні інституції.

Підвищення наглядової ефективності. Міжнародна співпраця підвищує ефективність нагляду, особливо в разі глобальних банків, що здійснюють операції у багатьох юрисдикціях. Це дозволяє краще координувати дії регуляторів, забезпечуючи комплексний контроль за діяльністю таких установ.

Серед викликів міжнародної співпраці виділяються розбіжності у правових системах, культурі регулювання, питання конфіденційності та обмеження, пов’язані з державним суверенітетом.

Різні правові системи та культури регулювання. Відмінності в правових системах та регуляторних підходах різних країн можуть створювати труднощі у впровадженні єдиних стандартів та вимог. Наприклад, одні країни можуть вимагати жорсткіших вимог до прозорості банківських операцій, тоді як інші допускають більшу гнучкість у звітності.

Конфіденційність. Захист персональних даних та комерційної інформації може обмежувати обмін інформацією між регуляторами різних країн. Це ускладнює моніторинг операцій банків, що діють на міжнародному рівні, і знижує ефективність міжнародного нагляду.

Суверенітет країн. Деякі країни можуть не бажати поступатися частиною своїх повноважень у сфері регулювання фінансового сектору на користь міжнародних органів. Це може обмежувати можливості для співпраці та стримувати впровадження єдиних стандартів.

Попри наявні виклики, міжнародна співпраця у банківському нагляді є основним інструментом для запобігання системним кризам. Завдяки спільним зусиллям регуляторів вдалося зменшити ймовірність фінансових потрясінь, створити ефективні механізми управління банківськими ризиками та підвищити

стійкість світової фінансової системи. Майбутні виклики, зокрема цифровізація фінансових послуг, зростання кіберзагроз і необхідність регулювання криптоактивів, вимагатимуть подальшої гармонізації міжнародного нагляду та адаптації існуючих стандартів до нових реалій глобальної економіки.

4.4 Вплив глобальних фінансових криз на розвиток стандартів банківського нагляду

Кожна значна криза приводить до перегляду існуючих стандартів, а також до створення нових механізмів для запобігання аналогічним ситуаціям у майбутньому. Кризи показують, як швидко і глибоко нестабільність може поширюватися у фінансових системах, тому відповідь регуляторів стає ключовою для зміцнення банківської стійкості.

Азійська фінансова криза (1997-1998 рр.). Основними причинами цієї кризи стали надмірне залучення короткострокових кредитів в іноземній валюті**,** **о**собливо в доларах США, які банки використовували для фінансування нерухомості, фондових ринків та інвестиційних проєктів. Ці позики часто не були хеджовані від валютних ризиків, що зробило банки вразливими до змін обмінного курсу. Фіксований або прив'язаний до долара валютний курс у країнах регіону створював ілюзію стабільності, що заохочувало ще більше запозичення. Криза розпочалася в липні 1997 р. з обвалу тайського бата**,** після чого відбулося різке падіння валют Південно-Східної Азії (Індонезія, Південна Корея, Малайзія, Філіппіни)**,** а також масове банкрутство банків і корпорацій, які мали значні зовнішні борги. Внаслідок цього почався відтік іноземного капіталу, що призвело до значного економічного спаду в регіоні. Криза вплинула не тільки на країни Азії, але й на фінансові ринки США, Японії, що спричинило короткочасні потрясіння у світовій економіці.

Після цієї кризи було вдосконалено стандарти розкриття інформації про валютний ризик і рівень заборгованості, особливо в іноземній валюті. Крім того, МВФ розширив свої програми моніторингу фінансових систем, а центральні банки багатьох країн переглянули механізми валютного регулювання. Регулятори посилили вимоги до прозорості звітності, щоб уникнути непередбачених боргових ризиків. Крім того, на глобальному рівні зросла увага до управління валютними ризиками та впровадження заходів для контролю запозичень в іноземній валюті.

Глобальна фінансова криза (2007-2008 рр.). Основною причиною кризи стало масове розширення іпотечного кредитування у США в період 2000-2007 рр.**,** яке підтримувалося низькими відсотковими ставками Федеральної резервної системи (ФРС) та фінансовою дерегуляцією**.** Банки та фінансові установи активно видавали ризиковані «субстандартні» іпотечні кредити (subprime mortgages) позичальникам з низькою кредитоспроможністю**.**

Ключовим тригером стало обвалення ринку житла у США у 2006-2007 рр.**,** що спричинило зростання кількості дефолтів за іпотечними кредитами**.** Оскільки багато банків та інвесторів використовували забезпечені іпотекою цінні папери та кредитні дефолтні свопи**,** вони почали зазнавати величезних

втрат. Ці фінансові інструменти маскували реальні ризики**,** оскільки дозволяли банкам перетворювати високоризикові кредити на «інвестиційні» активи.

Результати кризи:

- банкрутство великих фінансових установ, зокрема Lehman Brothers (2008 р.), що спричинило ефект доміно на глобальних ринках.
- глибока рецесія, зростання безробіття, падіння ВВП у США та ЄС.
- масштабні втручання урядів та центральних банків, зокрема програми TARP (США) та банківські порятунки в Європі.
- федеральна резервна система та Європейський центральний банк запровадили програми кількісного пом'якшення (QE), що означало масовий викуп активів для стабілізації ринків.

Кризові наслідки привели до розробки та впровадження Базель ІІІ – нових стандартів, спрямованих на підвищення стійкості банків.

Інші приклади впливу криз на регулювання банківської системи

Європейська боргова криза (2010-2012 рр.). Європейська боргова криза (2010-2012 рр.) Фінансова криза 2008 року призвела до різкого зростання бюджетних дефіцитів і державного боргу в країнах Європи. Найбільше постраждали Греція, Іспанія, Португалія, Ірландія та Кіпр, де держборг зріс до критичних рівнів. Втрата довіри інвесторів призвела до зростання вартості запозичень, економічного спаду та безробіття**.**

Для стабілізації фінансової ситуації було створено: Єдиний наглядовий механізм (SSM) – посилення контролю за банками єврозони; Європейський стабілізаційний механізм (ESM**)** – фонд допомоги країнам у кризі; Програми підтримки від ЄЦБ – викуп держоблігацій через механізм OMT (Outright Monetary Transactions).

Криза на ринку цінних паперів (2020 р.). У березні 2020 р. пандемія COVID-19 спричинила глобальний економічний шок. Панічний розпродаж активів на фондових ринках призвів до найглибшого падіння біржових індексів з часів 2008 р. (Dow Jones, S&P 500, FTSE 100). Одночасно відбувалося різке зниження економічної активності, зростання безробіття та рекордне нарощення державного боргу. Для зменшення впливу кризи регулятори запровадили масштабні антикризові заходи: програми екстреного викупу активів від ФРС, ЄЦБ та інших центробанків; зниження ключових відсоткових ставок до історичних мінімумів; фіскальні стимули (пакети підтримки бізнесу та населення у США та ЄС).

Основні причини, наслідки та регуляторні зміни, пов'язані з кризами, наведено у табл. 4.3.

Висновки, отримані з фінансових криз, стали основою для вдосконалення регуляторних механізмів та запровадження нових стандартів банківського нагляду. Зокрема, вони сприяли розвитку таких ключових напрямів, як запровадження суворіших вимог до капіталу та ліквідності, підвищення прозорості звітності, стандартизація розкриття інформації та удосконалення механізмів управління ризиками.

Таблиця 4.3 – Вплив глобальних фінансових криз на стандарти банківського нагляду

Криза	Причини	Наслідки	Вплив на регулювання
Азійська фінансова криза (1997-1998)	Надмірне залучення короткострокових позик в іноземній валюті, неврахування валютних ризиків, спекуляції на ринках нерухомості та акцій, неефективне регулювання фінансового сектору	Девальвація валют, масові банкрутства банків і корпорацій, відтік капіталу, економічний спад у регіоні	Вдосконалення стандартів розкриття інформації про валютні ризики, посилення вимог до резервів у іноземній валюті, реформи фінансового регулювання
Глобальна фінансова криза (2007-2008)	Надмірне кредитування, сек'юритизація низькоякісних іпотечних активів (MBS, CDO), слабкий нагляд за фінансовими інструментами, високий рівень кредитного плеча у банках	Масове банкрутство фінансових установ (Lehman Brothers), глобальна рецесія, зростання безробіття, падіння довіри до банківської системи, втручання держав через фінансову допомогу	Розробка Базель III: жорсткіші вимоги до капіталу, впровадження коефіцієнтів ліквідності (LCR, NSFR), посилення ринкової дисципліни
Європейська боргова криза (2010-2012)	Високий рівень державного боргу в країнах Південної Європи (Греція, Іспанія, Португалія), ризиковані банківські активи, зниження кредитних рейтингів держав, нестабільність у банківських системах	Підвищення вартості державних запозичень, скорочення економічного зростання, безробіття, необхідність фінансової підтримки з боку МВФ та ЄС, реструктуризація грецького боргу	Створення Єдиного наглядового механізму (SSM) у рамках ЄС для централізованого контролю над системно важливими банками
Криза на ринку цінних паперів (2020)	Пандемія COVID-19, падіння попиту, збої у глобальних ланцюгах постачання, панічні розпродажі активів на фондових ринках	Різке падіння фондових індексів, зниження економічної активності, рекордне зростання державного боргу	Програми кількісного пом'якшення (QE) від ФРС та ЄЦБ, зниження ставок до мінімумів, підтримка ліквідності через антикризові механізми

Відповіддю на ці виклики стала розробка більш жорстких регуляторних вимог, які забезпечують ефективніше контролювання ризиків і допомагають запобігати фінансовим кризам у майбутньому.

Кожна фінансова криза стала важливим уроком для регуляторів, що стимулювало постійне вдосконалення стандартів банківського нагляду. Це

зробило банківські системи стійкішими до глобальних ризиків і підвищило їхню адаптивність до нових викликів фінансового середовища.

Питання для самоконтролю

1. Яка подія стала ключовою передумовою створення Базельського комітету з банківського нагляду у 1974 р.?
2. Яким чином подія, пов’язана з ризиком Герштата, сприяла розвитку міжнародного банківського нагляду?
3. Які основні завдання виконував Базельський комітет на початку свого існування?
4. У чому полягала основна мета першої угоди Базель I?
5. Які нововведення були представлені у Базель II порівняно з Базель I?
6. Чому глобальна фінансова криза 2007-2008 рр. стала каталізатором розробки стандартів Базель III? Які ключові зміни були запропоновані внаслідок цього?
7. Які вимоги до ліквідності були запроваджені у Базель III, і як вони сприяють стабільності банківської системи?
8. Чим відрізняється Базель IV від попередніх стандартів?
9. Як Єдиний наглядовий механізм (SSM) сприяє стабільності банківської системи в єврозоні?

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3.
СТАНДАРТИ ТА ІННОВАЦІЇ В БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ

Тема 5. Міжнародні стандарти обліку та звітності у банках

***Мета вивчення теми*:** розкрити сутність і значення міжнародних стандартів обліку та звітності у банківській сфері; визначити їх роль у забезпеченні прозорості, стабільності та конкурентоспроможності банківських установ на глобальному ринку; вивчити основні аспекти впровадження МСФЗ, включаючи стандарти для обліку фінансових інструментів, доходів та оренди; розглянути проблеми, пов'язані із застосуванням стандартів у різних економічних середовищах; ознайомитися з перспективами розвитку стандартів, зокрема в контексті адаптації до цифрових активів, інтеграції ESG-факторів і автоматизації облікових процесів.

План лекції

5.1 Роль стандартів обліку та звітності у банках.

5.2 Міжнародні стандарти фінансової звітності у банківській сфері.

5.3 Роль міжнародних організацій у гармонізації стандартів обліку та звітності.

5.4 Проблеми впровадження та перспективи розвитку міжнародних стандартів обліку та звітності у банках.

***Перелік ключових термінів і понять з теми*:** міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ); МСФЗ 9 «Фінансові інструменти»; МСФЗ 15 «Дохід від контрактів з клієнтами»; МСФЗ 16 «Оренда»; ESG-звітність; Директива про нефінансову звітність (NFRD); система GAAP.

5.1 Роль стандартів обліку та звітності у банках

Фінансовий облік у банках виконує не лише функцію реєстрації операцій, а й забезпечує оцінку фінансового стану та ризиків, що дозволяє регуляторам і зацікавленим сторонам приймати обґрунтовані рішення. Він виконує функцію систематичного збору, обробки та подання достовірної інформації про фінансові ресурси, їхній розподіл, досягнуті результати, а також про ризики, які можуть впливати на діяльність банку. У сучасних умовах високої конкуренції у банківському секторі якість облікової системи стає важливим критерієм довіри клієнтів і партнерів.

Фінансова звітність є результатом роботи системи обліку та відображає фінансовий стан, ефективність діяльності та рівень ризиків банку. Це не просто звіт для регуляторів, а важливий інструмент аналізу економічного стану банківської установи. У звітності відображаються ключові аспекти роботи банку, зокрема успішність кредитних операцій, ліквідність активів і можливі ризики. Наприклад, структурована звітність допомагає акціонерам оцінити

ефективність інвестицій, а регуляторам – забезпечити фінансову стабільність банку.

Основні функції фінансової звітності:

Прозорість – звітність дозволяє детально проаналізувати стан банку та забезпечує регуляторів критичною інформацією для підтримання стабільності економіки.

Аналіз ризиків – банківська діяльність супроводжується високими ризиками, і звітність надає змогу визначати критичні точки, такі як проблемні кредити чи низька ліквідність.

Порівнянність – завдяки міжнародним стандартам звітність стає зрозумілою для інвесторів і партнерів у різних країнах, забезпечуючи можливість об'єктивного порівняння банків.

Міжнародні стандарти обліку, такі як Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ), стали універсальною «мовою» для банків у всьому світі. Вони забезпечують спільний підхід до оцінки активів, зобов'язань та визнання доходів і витрат, створюючи умови для порівняння звітності банків із різних юрисдикцій.

Принципи МСФЗ:

Достовірність – дані мають бути точними та відповідати реальній ситуації. Наприклад, проблемні кредити повинні бути відображені у звітності без викривлення.

Зрозумілість – інформація повинна бути подана в доступному форматі, зрозумілому не лише для професіоналів, а й для широкого кола користувачів.

Порівнянність – інвестори та партнери повинні мати змогу співставити звітність банків із різних країн на єдиній основі.

Світова фінансова криза 2008 р. підкреслила важливість гармонізації підходів до звітності. У період кризи різні країни використовували національні стандарти обліку, що призвело до інформаційного хаосу та заниження масштабів ризиків. Як наслідок, була визнана необхідність впровадження єдиних стандартів, які б дозволили уникнути подібних кризових явищ у майбутньому.

Сьогодні МСФЗ є основою звітності для більшості банків світу. Їхнє впровадження сприяє зміцненню стабільності фінансових систем, підвищенню довіри інвесторів та забезпеченню глобальної прозорості. Хоча адаптація до цих стандартів вимагає значних зусиль і ресурсів, довгострокові переваги виправдовують витрати.

5.2 Міжнародні стандарти фінансової звітності у банківській сфері

МСФЗ – це стандарти, що базуються на принципах (principles-based standards), а не на деталізованих правилах.

Основна ідея полягає у формуванні загальних норм і критеріїв складання звітності, залишаючи простір для професійного судження. Це дозволяє більш гнучко адаптувати облік до реальних умов роботи банків, але водночас вимагає від фахівців високого рівня кваліфікації та досвіду.

Для порівняння, в країнах континентальної Європи облік часто базується на жорстких правилах (rules-based standards), що зменшує свободу вибору методів обліку, але збільшує уніфікованість звітності на локальному рівні.

Основні компоненти системи МСФЗ:

1. *Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (IAS)*. Ці стандарти були розроблені до 2001 р. Хоча більшість з них поступово замінюються новими стандартами, багато IAS ще актуальні, наприклад, IAS 1 «Подання фінансової звітності».

2. *Міжнародні стандарти фінансової звітності (IFRS)*. Новітні стандарти, що впроваджуються з 2001 р. Наприклад, IFRS 9 «Фінансові інструменти» має важливе значення для банків.

3. *Інтерпретації (IFRIC та SIC)*. Це рекомендації та уточнення щодо застосування стандартів на практиці. Вони важливі для вирішення складних питань обліку.

4. *Концептуальні засади фінансової звітності (CFFR)*. Документ, який визначає філософію МСФЗ – якісні характеристики звітності (достовірність, релевантність, порівнянність тощо) та основні елементи звітів (активи, зобов'язання, капітал, доходи, витрати).

Особливості застосування МСФЗ у банківській сфері:

1. МСФЗ 9 «Фінансові інструменти». Цей стандарт є критично важливим для банків, адже він регулює облік кредитів, депозитів та інших фінансових активів.

оцінка активів – базується на справедливій вартості або амортизованій собівартості залежно від бізнес-моделі банку.

облік очікуваних кредитних збитків – банки повинні прогнозувати потенційні втрати ще до їх фактичного виникнення, що підвищує якість управління ризиками.

2. МСФЗ 15 «Дохід від контрактів з клієнтами». Цей стандарт забезпечує чіткі правила для визнання доходу за складними банківськими послугами, наприклад, у сфері фінансування проєктів або обслуговування великих клієнтів.

3. МСФЗ 16 «Оренда». Банки тепер повинні відображати оренду приміщень чи обладнання у балансі, що підвищує прозорість звітності.

Роль МСФЗ для банків:

- *забезпечення прозорості*. МСФЗ дозволяють формувати звітність, яка точно відображає фінансовий стан банку, навіть у складних економічних умовах.
- *покращення управління ризиками*. Завдяки обліку кредитних збитків та інших ризиків заздалегідь, банки стають більш стійкими до кризових ситуацій.
- *глобальна порівнянність*. Звіти, складені за МСФЗ, дозволяють інвесторам порівнювати банки у будь-якій точці світу.

При цьому слід зазначити, що перехід на МСФЗ потребує суттєвих інвестицій у програмне забезпечення та навчання співробітників, деякі стандарти, як МСФЗ 9, вимагають детального аналізу та моделювання, що може бути викликом для банків у країнах, що розвиваються.

До переваг МСФЗ для банківської сфери слід віднести: *зміцнення довіри* (інвестори більше довіряють банкам, які складають звітність за міжнародними стандартами); *підвищення стабільності* (завдяки єдиним підходам до обліку ризиків банки можуть краще реагувати на виклики); *інтеграція у світову фінансову систему* (банки, що працюють за МСФЗ, мають більше можливостей для міжнародного співробітництва).

Отже, МСФЗ впливають на банківський сектор у всьому світі, але процес їх впровадження залежить від особливостей кожної країни. Впровадження стандартів часто залежить від рівня розвитку економіки, вимог регуляторів та готовності банківської системи до змін. Це призводить до унікальних підходів і результатів у кожному регіоні.

5.3 Роль міжнародних організацій у гармонізації стандартів обліку та звітності

Гармонізація стандартів обліку та звітності є важливим процесом, спрямованим на уніфікацію підходів до складання фінансової звітності з метою забезпечення її прозорості, порівнянності та достовірності у глобальному масштабі. Міжнародні організації відіграють ключову роль у формуванні цих стандартів, їх впровадженні та адаптації до особливостей різних економік.

Роль міжнародних організацій у гармонізації стандартів:

1. *Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку*. Основним завданням IASB є розробка та вдосконалення МСФЗ, які є глобально визнаними інструментами у сфері фінансового обліку. Ключові стандарти, розроблені IASB, такі як IFRS 9 «Фінансові інструменти», відіграють важливу роль у банківській сфері, забезпечуючи облік очікуваних кредитних збитків і оцінку фінансових активів за справедливою вартістю. Це сприяє підвищенню стійкості банків до ризиків і зміцненню фінансової стабільності.

2. *Міжнародна федерація бухгалтерів*. IFAC сприяє підвищенню якості професійної бухгалтерської діяльності шляхом розробки стандартів і методичних рекомендацій, що забезпечують високу якість фінансової звітності. Важливим досягненням IFAC є впровадження Міжнародних стандартів аудиту, які встановлюють єдині принципи перевірки звітності, що підвищує довіру до фінансових результатів банківських установ на міжнародному рівні.

3. *Міжнародний валютний фонд*. МВФ використовує стандарти фінансової звітності, складені за МСФЗ, для моніторингу фінансової стабільності країн-членів. Організація активно підтримує країни з перехідною економікою, надаючи технічну допомогу у впровадженні міжнародних стандартів, що дозволяє підвищити якість управління ризиками та прозорість банківських операцій.

4. *Світовий банк*. Світовий банк фінансує проєкти, спрямовані на адаптацію національних систем обліку до міжнародних стандартів, що сприяє інтеграції банківських установ країн, що розвиваються, у глобальний фінансовий простір. Використання МСФЗ дозволяє оцінювати кредитоспроможність банків і визначати фінансові ризики у відповідних

економіках.

5. *Банк міжнародних розрахунків (BIS)*. BIS координує діяльність центральних банків і сприяє уніфікації стандартів обліку та звітності через співпрацю з IASB. Завдяки своїй діяльності BIS сприяє підвищенню прозорості банківських операцій, зниженню фінансових ризиків та зміцненню довіри до фінансової звітності.

Інструменти гармонізації міжнародних стандартів:

1. *МСФЗ* – забезпечують глобальну прозорість і порівнянність фінансової інформації.

2. *Міжнародні стандарти аудиту (ISA)* – встановлюють єдині принципи перевірки звітності, складеної за МСФЗ.

3. *Рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку (OECP)* – спрямовані на покращення корпоративного управління і підвищення якості звітності.

Виклики гармонізації стандартів:

економічні диспропорції – країни з перехідною економікою часто стикаються з проблемами у впровадженні стандартів через недостатнє фінансування та обмежений рівень підготовки фахівців.

юридичні відмінності – наявність розбіжностей між національними стандартами та МСФЗ ускладнює адаптацію.

складність стандартів – використання таких стандартів, як IFRS 9, потребує значних інвестицій у модернізацію облікових систем і підготовку персоналу.

Міжнародні організації, такі як IASB, IFAC, МВФ, Світовий банк і BIS, відіграють провідну роль у гармонізації стандартів обліку та звітності, забезпечуючи створення єдиної фінансової мови. Це сприяє підвищенню прозорості, довіри та стабільності глобальної фінансової системи. Незважаючи на існуючі виклики, гармонізація стандартів є важливим кроком у напрямку інтеграції національних банківських систем до глобального фінансового простору.

5.4 Проблеми впровадження та перспективи розвитку міжнародних стандартів обліку та звітності у банках

Впровадження МСФЗ у банківській сфері є водночас значним кроком уперед і серйозним викликом для фінансових установ. Цей процес супроводжується численними проблемами технічного, організаційного та економічного характеру, але разом з тим відкриває нові перспективи, пов’язані з адаптацією стандартів до сучасних викликів глобальної економіки.

Проблеми впровадження МСФЗ у банківській сфері:

1. Висока вартість впровадження. Перехід на МСФЗ потребує значних фінансових ресурсів, які спрямовуються на:

- модернізацію облікових систем і програмного забезпечення;
- навчання персоналу та проведення тренінгів;
- залучення зовнішніх консультантів для адаптації до нових стандартів.

Наприклад, стандарт IFRS 9 «Фінансові інструменти» вимагає складних розрахунків очікуваних кредитних збитків, що створює додаткові навантаження на ресурси банків.

2. Складність стандартів. МСФЗ базуються на принципах, а не на жорстких правилах, що потребує:

- детального аналізу фінансових інструментів;
- використання прогнозних моделей для оцінки ризиків;
- інтеграції різних методів обліку у єдину систему. Банки у країнах, що розвиваються, часто стикаються з дефіцитом фахівців, здатних забезпечити належну імплементацію стандартів.

3. Відмінності між МСФЗ і локальними стандартами. У багатьох країнах діють національні стандарти, які не завжди узгоджуються з МСФЗ. Наприклад, у США використовується система GAAP, що суттєво відрізняється від міжнародних стандартів. Це призводить до необхідності звітувати за двома системами одночасно, що створює додаткове навантаження на персонал і ресурси.

4. Технічні та технологічні труднощі. Впровадження МСФЗ вимагає сучасних інформаційних систем, які забезпечують:

- автоматизацію процесів звітності;
- інтеграцію даних між різними платформами;
- зменшення ризику людських помилок. Наприклад, стандарт IFRS 16 «Оренда» потребує нових підходів до обліку орендованих активів.

5. Ризик маніпуляцій. Через принциповий характер МСФЗ можливі різні інтерпретації облікових процедур, що може створювати ризики дезінформації та маніпуляцій у звітності.

Перспективи розвитку міжнародних стандартів обліку та звітності:

1. Адаптація до цифрових активів. Зростання ролі криптовалют, токенів і інших цифрових активів створює потребу у спеціалізованих стандартах обліку. IASB вже працює над створенням таких стандартів, які забезпечать прозорість і зрозумілість цих активів для інвесторів.

2. Інтеграція ESG-факторів. Екологічна, соціальна відповідальність та якість корпоративного управління (ESG) стають ключовими аспектами звітності. Наприклад, Sustainability Disclosure Standards (SDS) розробляються для інтеграції нефінансових показників у загальну звітність банків. У ЄС уже діє Директива про нефінансову звітність (NFRD), яка вимагає розкриття ESG-інформації.

3. Автоматизація облікових процесів. Використання технологій Big Data, штучного інтелекту та автоматизації дозволить:

- підвищити точність обліку;
- скоротити час на складання звітності;
- знизити ризики людських помилок. Наприклад, HSBC активно впроваджує технології Big Data для прогнозування фінансових ризиків.

4. Розробка стандартів для цифрових валют. Зростання популярності цифрових валют, таких як CBDC (цифрові валюти центральних банків), вимагає створення нових підходів до їх обліку. Банки, що інтегрують цифрові

валюти у свою діяльність, потребують прозорих регуляцій для забезпечення довіри інвесторів.

Незважаючи на значні виклики впровадження МСФЗ, їх розвиток і адаптація відкривають нові можливості для глобальної фінансової системи. Міжнародні організації, такі як IASB, BIS та Світовий банк, відіграють важливу роль у цьому процесі, забезпечуючи координацію та підтримку впровадження стандартів у різних регіонах. Інтеграція цифрових технологій, ESG-звітності та регулювання цифрових валют формуватимуть основу для подальшого вдосконалення стандартів, сприяючи підвищенню прозорості, довіри та стабільності банківської системи.

Питання для самоконтролю

1. Яке значення мають стандарти обліку та звітності для функціонування банківської системи?
2. Які основні функції виконує фінансова звітність банків? Наведіть приклади.
3. Дайте визначення Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) та поясніть, на яких принципах вони базуються.
4. Які основні компоненти системи МСФЗ?
5. Яким чином МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» впливає на облік банківських операцій?
6. Яка роль міжнародних організацій, таких як IASB і IFAC, у гармонізації стандартів обліку та звітності?
7. Які виклики виникають при впровадженні МСФЗ у банківській сфері? Вкажіть основні проблеми.
8. Як технології (Big Data, автоматизація) впливають на облік і звітність у банках?
9. Чим є ESG-фактори і чому їх інтеграція у фінансову звітність є важливою для банків? Які стандарти це регулюють?
10. Які перспективи розвитку стандартів обліку у зв’язку з впровадженням цифрових активів і валют?

Тема 6. Фінансові інновації у світовій банківській індустрії

***Мета вивчення теми*:** розкрити сутність і значення фінансових інновацій у банківській сфері; визначити їх роль у трансформації банківських операцій, покращенні клієнтського досвіду, підвищенні ефективності внутрішніх процесів та забезпеченні глобальної конкурентоспроможності; вивчити основні напрями впровадження фінансових інновацій; оцінити вплив сучасних технологій на функціонування банківської системи.

План лекції

6.1 Використання фінтех-рішень у банківській сфері.

6.2 Розвиток цифрових валют (CBDC, криптовалюти) та їхній вплив на

банки.

6.3 Вплив інноваційних платіжних систем на глобальну банківську індустрію.

***Перелік ключових термінів і понять з теми*:** фінтех; цифрові валюти центральних банків; криптовалюти; блокчейн; SWIFT gpi; TARGET2/T2; AI; Big Data; Green Finance.

6.1 Використання фінтех-рішень у банківській сфері

Сучасна банківська сфера переживає трансформацію під впливом фінансових технологій, або фінтеху. Це явище охоплює широкий спектр інновацій – від мобільних додатків і електронних платежів до штучного інтелекту (AI) та блокчейну. Фінтех не лише змінює способи взаємодії банків із клієнтами, а й підвищує ефективність процесів і сприяє створенню нових продуктів та послуг.

Одним із найбільш помітних проявів фінтеху стали *мобільні додатки*, які забезпечують клієнтам зручний доступ до банківських послуг. Завдяки цим технологіям клієнти можуть здійснювати платежі, перевіряти баланс, замовляти нові послуги та навіть управляти інвестиціями без необхідності відвідувати відділення банку.

Наприклад, такі банки, як Revolut і N26, працюють виключно через мобільні додатки, надаючи клієнтам інноваційний досвід користування.

Revolut – це фінтех-компанія, заснована у 2015 р., яка надає широкий спектр фінансових послуг через мобільний додаток. Спочатку компанія пропонувала послуги обміну валют та передплачені картки, але з часом розширила свій функціонал, включивши банківські рахунки, дебетові картки, торгівлю акціями, криптовалютами та інші фінансові продукти. У грудні 2021 р. Revolut отримала повну банківську ліцензію від Європейського центрального банку, що дозволило їй надавати банківські послуги в країнах Європейської економічної зони. У липні 2024 р. компанія отримала банківську ліцензію у Великій Британії. Таким чином, у цих юрисдикціях Revolut діє як повноцінний банк. Проте в інших країнах компанія може працювати як електронна платіжна система або фінтех-платформа без статусу банку.

Необанки: цифрова трансформація банківського сектору. Необанки (neobanks) – це фінансові установи, які працюють виключно у цифровому форматі, не мають фізичних відділень і забезпечують широкий спектр послуг через мобільні додатки та веб-платформи. Вони відрізняються від традиційних банків гнучкістю, інноваційністю та зниженими операційними витратами. Приклади необанків: Monzo, Starling Bank, Revolut, N26.

Необанки активно конкурують із традиційними банками, пропонуючи зручність і нижчі комісії. Наприклад Monzo використовує відкритий банкінг для інтеграції з іншими сервісами, що дозволяє клієнтам централізовано управляти фінансами. Starling Bank надає додаткові послуги через платформу BaaS (Bank-as-a-Service).

Штучний інтелект (AI) стає важливим інструментом для автоматизації рутинних завдань та покращення клієнтського обслуговування. Банки активно використовують AI для обробки великих обсягів даних, аналізу ризиків та розробки індивідуальних пропозицій для клієнтів.

Застосування AI:

- чат-боти для автоматизованого спілкування з клієнтами;
- прогнозування фінансових ризиків і поведінки клієнтів за допомогою аналізу великих даних;
- виявлення підозрілих транзакцій у режимі реального часу для запобігання шахрайству.

Наприклад JPMorgan використовує AI для аналізу юридичних документів, що дозволяє скорочувати час обробки даних з кількох годин до секунд.

Блокчейн – це революційна технологія, яка створює розподілену базу даних, де транзакції реєструються та зберігаються без можливості змінити їх у минулому. Це дозволяє забезпечити прозорість, безпеку та ефективність фінансових операцій.

Функції блокчейну:

- підвищення довіри завдяки незмінності даних;
- застосування смарт-контрактів для автоматизації угод (наприклад, виконання умов контракту без втручання посередників).

Наприклад Ripple використовує блокчейн для здійснення міжнародних платежів з мінімальними комісіями, а Ethereum підтримує смарт-контракти для виконання фінансових операцій.

Відкритий банкінг (Open Banking): новий рівень прозорості. Відкритий банкінг – це концепція, яка передбачає використання API (Application Programming Interface) для інтеграції фінтех-компаній із традиційними банками. Це дозволяє клієнтам отримувати доступ до різних фінансових сервісів через одну платформу. Наприклад Monzo, Starling Bank і Revolut активно впроваджують відкритий банкінг для надання клієнтам зручного інструменту управління фінансами. Відкритий банкінг сприяє підвищенню довіри до фінансових установ і стимулює розвиток фінтех-екосистеми.

Цифрові платіжні системи кардинально змінюють звичний спосіб оплати товарів і послуг. Електронні гаманці, такі як PayPal, Apple Pay і Google Pay, забезпечують клієнтам швидкий і безпечний спосіб розрахунків.

Переваги цифрових платежів:

- зручність завдяки безконтактним транзакціям;
- підвищена безпека за рахунок використання токенізації даних;
- можливість інтеграції з іншими фінансовими послугами.

Наприклад PayPal пропонує інтеграцію з онлайн-магазинами та платформами, полегшуючи процес платежів для бізнесу та споживачів.

Окрім цифрових технологій, значний вплив на банківську сферу має *концепція сталого розвитку та «зелених» фінансів* (Green Finance). Банки впроваджують екологічно орієнтовані фінансові рішення, серед яких:

«Зелені» кредити – фінансування підприємств, що використовують екологічно чисті технології та енергозберігаючі проєкти.

ESG-інвестиції (Environmental, Social, and Governance) – вкладення у компанії, що дотримуються принципів сталого розвитку.

Зелені облігації (Green Bonds) – випуск фінансових інструментів для залучення коштів на екологічні проєкти.

Фінансові технології сприяють розвитку Green Finance, зокрема через автоматизацію аналізу ESG-індикаторів та цифрову оцінку екологічного впливу компаній. Використання блокчейну та Big Data допомагає забезпечити прозорість «зелених» фінансових операцій та підвищити ефективність моніторингу сталого фінансування.

Робо-консультанти використовують алгоритми для автоматизації управління фінансами клієнтів. Вони аналізують фінансові цілі та ризикові профілі клієнтів, надаючи індивідуальні рекомендації щодо інвестицій.

Переваги:

- доступність (послуги робо-консультантів дешевші, ніж традиційних фінансових радників);
- об’єктивність рішень, заснованих на даних.

Наприклад Wealthfront і Betterment – популярні платформи, що пропонують роботизоване управління інвестиціями.

Фінтех-рішення стрімко змінюють традиційний банківський сектор, стаючи основою для інноваційного розвитку та трансформації бізнес-моделей. Від мобільних додатків до блокчейну – ці технології значно вдосконалюють способи взаємодії банків із клієнтами, підвищують ефективність внутрішніх процесів та створюють нові можливості для розвитку.

Окрім технологічних переваг, фінтех-рішення дозволяють банкам відповідати на сучасні виклики, пов’язані зі зростанням очікувань клієнтів, глобалізацією ринків і швидким розвитком цифрових платформ. Наприклад, використання штучного інтелекту у чат-ботах чи аналітичних системах дає змогу швидко реагувати на запити клієнтів та прогнозувати їхні потреби. Такі інновації не лише спрощують банківські операції, а й роблять їх доступнішими для ширшого кола користувачів.

Банки, які активно інтегрують фінтех-рішення, отримують низку стратегічних переваг, які дозволяють їм залишатися конкурентоспроможними в умовах стрімкого розвитку галузі (табл 6.1).

Таблиця 6.1 – Переваги фінтех-рішень для банків

Переваги фінтех-рішень для банків	Характеристика
Ефективність	Автоматизація процесів знижує витрати та зменшує ризик помилок.
Доступність	Цифрові сервіси дозволяють охопити клієнтів у віддалених регіонах.
Задоволення клієнтів	Персоналізовані послуги та швидкість обслуговування покращують досвід клієнтів.
Конкурентоспроможність	Використання фінтеху допомагає банкам залишатися на передовій у галузі.

Переваги фінтех-рішень є очевидними, але разом із ними банки стикаються з низкою викликів, які супроводжують впровадження новітніх технологій (табл. 6.2).

Таблиця 6.2 – Виклики впровадження фінтех-рішень у банківській сфері

Категорія виклику	Характеристика	Приклади або наслідки
Кібербезпека	Підвищений ризик кібератак через збільшення обсягів цифрових операцій.	Напади типу DDoS, витоки даних клієнтів, шахрайські транзакції.
Регуляторні обмеження	Фінтех-рішення повинні відповідати вимогам локального та міжнародного регулювання.	PSD2 у ЄС, закони про захист даних (GDPR).
Висока вартість впровадження	Інтеграція нових технологій потребує значних інвестицій у програмне забезпечення, навчання персоналу.	Розробка мобільних додатків, впровадження блокчейн-технологій, підтримка інфраструктури.
Недостатність фахівців	Дефіцит кваліфікованих кадрів для впровадження та обслуговування фінтех-технологій.	Брак розробників, фахівців із блокчейну та штучного інтелекту.
Суперництво з традиційними банками	Необхідність конкурувати з великими банками, які мають значний фінансовий і технічний потенціал.	Необанки часто стикаються з труднощами у формуванні клієнтської бази та здобутті довіри споживачів.
Стійкість до змін	Традиційні організації та клієнти можуть бути не готовими до швидких змін і цифрової трансформації.	Опір впровадженню чат-ботів, використанню цифрових гаманців замість фізичних карток.
Технологічна змінність	Постійна еволюція технологій вимагає регулярного оновлення систем і підходів.	Застарівання програмного забезпечення, необхідність інтеграції з новими платформами.

З одного боку, інновації дозволяють оптимізувати процеси, розширити доступність послуг і підвищити задоволення клієнтів, але з іншого – створюють складнощі, пов’язані із високими витратами на інтеграцію технологій, безпекою даних, регуляторними вимогами та змінністю технологічного середовища.

Фінтех-рішення стали невід’ємною частиною сучасної банківської системи, змінюючи способи взаємодії банків із клієнтами та внутрішні процеси. Їх використання відкриває нові можливості для підвищення ефективності, прозорості та конкурентоспроможності банків. Однак для повного розкриття потенціалу фінтеху необхідно вирішити виклики, пов’язані з безпекою, регуляцією та впровадженням технологій.

6.2 Розвиток цифрових валют (CBDC, криптовалюти) та їхній вплив на банки.

Цифрові валюти стають невід'ємною частиною сучасної фінансової системи. Вони представляють новий етап еволюції грошей, що трансформує банківську сферу та відкриває нові можливості для економіки.

Криптовалюти, такі як ***Bitcoin***, ***Ethereum***, ***Ripple*** та інші, є децентралізованими цифровими активами, що працюють на основі блокчейну. Ця технологія дозволяє реєструвати транзакції у вигляді незмінних записів, забезпечуючи прозорість і безпеку.

Основні риси криптовалют:

- децентралізація (відсутність центрального органу управління);
- безпека (транзакції захищені криптографічними алгоритмами);
- відсутність географічних обмежень (транзакції можливі у будь-якому місці з доступом до інтернету);
- волатильність (ціна криптовалют може різко змінюватися).

Криптовалюти мають широкий спектр застосувань. Наприклад, *Bitcoin* використовується для зберігання вартості та міжнародних переказів, а *Ethereum* є платформою для створення смарт-контрактів. *Ripple (XRP)* спеціалізується на швидких міжнародних платежах із низькими комісіями.

Однак, криптовалюти мають свої виклики:

- висока волатильність обмежує їх використання у повсякденних транзакціях;
- регуляція часто стає бар'єром для їх розвитку, а в деяких країнах криптовалюти взагалі заборонені;
- енергозатратність процесу майнінгу викликає екологічні занепокоєння.

У відповідь на виклики цифрової економіки центральні банки впроваджують **CBDC** – цифрові форми традиційних валют. Вони стають важливим інструментом для збереження контролю держав над грошовою системою, водночас адаптуючи монетарну політику до умов цифрової трансформації. CBDC спрямовані на забезпечення цифрової трансформації грошово-кредитної системи, підвищення ефективності платежів та фінансової інклюзії, а також на підтримку довіри до національної валюти в умовах поширення приватних цифрових активів.

Особливості CBDC:

- централізованість (управляються центральним банком);
- стабільність (забезпечуються довірою до державної валюти);
- прозорість (транзакції відстежуються, що зменшує ризики відмивання грошей);
- доступність (CBDC сприяють фінансовій інклюзії, забезпечуючи доступ до грошей у віддалених регіонах).

CBDC можуть покращити реалізацію грошово-кредитної політики завдяки швидкій передачі монетарних стимулів і ефективнішому контролю за ліквідністю в економіці. Однак їх впровадження потребує значних технологічних інвестицій і створення відповідних регуляторних механізмів.

Цифрові валюти змінюють звичну роль банків у фінансовій системі. Вони створюють як нові можливості, так і виклики для банківського сектора (табл. 6.3).

Таблиця 6.3 – Вплив цифрових валют на банківську систему

Тип впливу	Аспект	Характеристика
Позитивний вплив	Інновації	Банки можуть впроваджувати нові послуги, пов'язані з цифровими валютами.
	Зниження витрат	Використання блокчейну скорочує витрати на обробку транзакцій.
	Розширення послуг	Інтеграція криптовалют і CBDC у банківські системи дозволяє залучати нових клієнтів.
Негативний вплив	Конкуренція	Криптовалюти та CBDC зменшують залежність клієнтів від банків.
	Загроза депозитам	CBDC можуть призвести до відтоку коштів із банківських рахунків.
	Ризики регуляції	Банки повинні адаптуватися до нових нормативних вимог.

Банки по всьому світу активно інтегрують цифрові валюти та криптовалютні сервіси у свої операції, реагуючи на зростаючий попит клієнтів і розвиток фінансових технологій.

Цей процес супроводжується різноманітними регуляторними ініціативами, спрямованими на забезпечення стабільності та безпеки фінансової системи (табл 6.4).

Таблиця 6.4 – Приклади банків, що впроваджують цифрові валюти та працюють із криптовалютами

Банк	Діяльність
JPMorgan Chase & Co.	Запустив власну цифрову валюту JPM Coin для швидких міжбанківських розрахунків.
Goldman Sachs	Пропонує клієнтам інвестиційні продукти, пов'язані з криптовалютами, та досліджує можливості використання блокчейн-технологій.
Bank of New York Mellon	Надає послуги зберігання цифрових активів для інституційних клієнтів.
State Street	Розробляє платформи для торгівлі токенізованими активами та криптовалютами.
Woori Bank	Південнокорейський банк, який забезпечує зберігання криптоактивів для своїх клієнтів.

Регуляторні ініціативи в різних країнах:

Китай – Народний банк Китаю активно тестує цифровий юань (e-CNY), проводячи пілотні проєкти в різних регіонах країни.

Європейський Союз – Європейський центральний банк досліджує можливість впровадження цифрового євро, з метою підвищення ефективності платіжної системи та зменшення залежності від приватних платіжних рішень.

США – Федеральна резервна система вивчає потенціал цифрового долара,

проводячи консультації з громадськістю та експертами щодо його впливу на економіку та фінансову стабільність.

Україна – Національний банк України працює над проєктом е-гривні, розглядаючи її як інструмент для підвищення фінансової інклюзії та зменшення тіньової економіки.

Нігерія – Центральний банк Нігерії запустив цифрову валюту e-Naira, спрямовану на покращення доступу до фінансових послуг та зниження вартості транзакцій.

Індія – Резервний банк Індії (RBI) у 2023 р. розпочав пілотні програми для цифрової рупії. Мета програми RBI – забезпечити інтеграцію з існуючими платіжними платформами, такими як UPI (Unified Payments Interface), для підвищення зручності та фінансової доступності.

Японія – Банк Японії (BoJ) у 2024 р. завершив тестову фазу проєкту цифрової єни. Основна увага приділяється забезпеченню стійкості до кібератак та можливості роботи в офлайн-режимі під час надзвичайних ситуацій, таких як природні катастрофи.

Ці приклади свідчать про глобальну тенденцію до інтеграції цифрових валют у традиційну банківську систему, що вимагає від банків адаптації до нових технологій та регуляторних умов. Водночас, регулятори прагнуть створити збалансовані умови, які б сприяли інноваціям, забезпечуючи при цьому стабільність і безпеку фінансової системи.

Подальший розвиток цифрових валют залежить від ефективної співпраці між урядами, банками та технологічними компаніями. З одного боку, криптовалюти відкривають нові можливості для децентралізованих фінансів, а з іншого – CBDC зміцнюють контроль центральних банків над економікою.

Очікується, що банки все більше інтегруватимуть цифрові валюти у свої послуги, створюючи нові бізнес-моделі. Водночас регулятори розробляють стандарти, які забезпечать прозорість, безпеку та стабільність у цифровому фінансовому середовищі. Цифрові валюти вже зараз формують нову реальність для банківської системи, де технології та інновації стають головними рушіями розвитку.

6.3 Вплив інноваційних платіжних систем на глобальну банківську індустрію

Сучасна фінансова система зазнає суттєвих змін під впливом новітніх технологій, які сприяють розширенню можливостей для фінансових операцій. Інноваційні платіжні системи забезпечують клієнтам швидший, безпечніший та зручніший доступ до фінансових послуг, а для бізнесу – підвищену прозорість і ефективність. Вони відкривають нові перспективи для розвитку глобальної економіки.

Залежно від функціональності, інноваційні платіжні системи поділяються на кілька категорій. Одним із найважливіших рішень є міжнародні системи міжбанківських переказів, такі як SWIFT. Вона стандартизує фінансові повідомлення, забезпечуючи швидку та безпечну передачу даних між банками.

Система постійно вдосконалюється: зокрема, впровадження технології SWIFT gpi дозволило значно підвищити швидкість і прозорість міжнародних транзакцій.

Іншою важливою категорією є регіональні платіжні системи. Наприклад, у єврозоні функціонує TARGET2 – система валових розрахунків у режимі реального часу (RTGS), яка забезпечує швидкі та безпечні міжбанківські платежі в євро. TARGET2 управляється ЄЦБ та національними центральними банками країн єврозони. У 2023 р. розпочала роботу оновлена система T2, яка ще більше підвищила ефективність розрахунків. Головною відмінністю TARGET2/T2 від SWIFT є її спрямованість на негайні міжбанківські платежі в євро в межах єврозони, що забезпечує високу ефективність регіональних фінансових операцій.

Значний вплив на банківську сферу мають електронні платіжні системи, такі як PayPal та Stripe. Вони забезпечують ефективні рішення для електронних розрахунків, що робить їх ідеальними для онлайн-торгівлі. PayPal спеціалізується на масовому обслуговуванні споживачів, тоді як Stripe надає платіжну інфраструктуру для бізнесу та e-commerce.

Розвиток мобільних платіжних систем, таких як Apple Pay та Google Pay, додає новий рівень зручності для клієнтів, пропонуючи безконтактні платежі зі швидкими та безпечними транзакціями.

Ще одним перспективним напрямом є блокчейн-платежі, які базуються на технології розподіленого реєстру (DLT). Платформи Ripple та Stellar розроблені для швидких і дешевих міжнародних переказів, підвищуючи безпеку та прозорість операцій. Завдяки використанню алгоритмів консенсусу та інтеграції зі смарт-контрактами Stellar може автоматизувати фінансові угоди, зменшуючи залежність від посередників.

Переваги інноваційних платіжних систем є очевидними для клієнтів і фінансових установ (табл. 6.5).

Таблиця 6.5 – Основні переваги інноваційних платіжних систем

Перевага	Характеристика
Швидкість транзакцій	Обробка платежів у реальному часі або за кілька секунд.
Зручність	Доступ через мобільні додатки або веб-інтерфейси.
Безпека	Використання токенізації, багаторівневої автентифікації та блокчейну.
Міжнародна доступність	Інтеграція з глобальними платіжними мережами для транзакцій між країнами.

Водночас існують виклики, які стримують масштабне впровадження інноваційних платіжних систем. Найбільшими з них є питання регуляції, кібербезпеки та конкуренція з традиційними банками. Нові системи потребують адаптації до різних законодавчих норм, що ускладнює їхню інтеграцію в глобальний фінансовий простір. Забезпечення високого рівня захисту даних також є ключовим завданням, особливо з урахуванням зростання кібератак. Серед провідних платформ, які вже активно працюють у цій сфері, варто виділити:

SWIFT gpi – інноваційна система міжнародних платежів із функцією відстеження транзакцій у реальному часі.

PayPal – електронна платформа для малого бізнесу й приватних осіб

RippleNet – блокчейн-платформа для швидких і дешевих міжнародних переказів.

Apple Pay – мобільна платіжна система з високим рівнем інтеграції у пристрої Apple.

Інноваційні платіжні системи стали рушієм трансформації фінансового сектора, змінюючи підхід до проведення платежів. Очікується, що їхній подальший розвиток супроводжуватиметься інтеграцією штучного інтелекту, вдосконаленням блокчейн-технологій і розширенням фінансової інклюзії. Співпраця між банками та технологічними компаніями відіграватиме ключову роль у створенні стійких, прозорих і безпечних фінансових інструментів, які відповідатимуть сучасним вимогам глобальної економіки.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте поняття фінтеху та визначте основні напрями його впровадження в банківській сфері.
2. Які переваги для клієнтів і банків забезпечують мобільні додатки?
3. Як банки використовують штучний інтелект (AI) для оптимізації своїх процесів і покращення клієнтського досвіду?
4. Які функції блокчейн виконує у банківській діяльності, і які приклади його використання ви можете навести?
5. Поясніть сутність цифрових валют центральних банків (CBDC) та їхні ключові особливості.
6. У чому полягає основний вплив криптовалют і CBDC на банківську систему? Наведіть приклади позитивного і негативного впливу.
7. Які основні типи інноваційних платіжних систем розглядаються в лекції, і чим вони відрізняються?
8. Як система SWIFT gpi удосконалила міжнародні платіжні операції? Чим вона відрізняється від традиційного SWIFT?
9. Які перспективи розвитку фінансових інновацій у глобальній банківській системі, і які виклики супроводжують цей процес?
10. Як банки, регулятори і технологічні компанії можуть співпрацювати для успішного впровадження фінансових інновацій?

Тема 7. Принципи та стандарти фінансового моніторингу

***Мета вивчення теми*:** розкрити сутність та значення фінансового моніторингу, його роль у забезпеченні прозорості та стабільності фінансової системи; ознайомитись з принципами, основними стандартами, роллю банків у фінансовому моніторингу.

План лекції

7.1 Сутність та принципи фінансового моніторингу.
7.2 Основні міжнародні стандарти фінансового моніторингу.
7.3 Банки в системі фінансового моніторингу.

***Перелік ключових термінів і понять з теми*:** фінансовий моніторинг; принципи фінансового моніторингу; FATF; KYC; AML; міжнародні стандарти фінансового моніторингу; фінансові ризики; цифрові технології у фінансовому моніторингу; фінансова розвідка; MONEYVAL.

7.1 Сутність та принципи фінансового моніторингу

Фінансовий моніторинг є одним із основних інструментів забезпечення прозорості та стабільності фінансової системи. Його основна мета – забезпечення прозорості фінансових операцій та запобігання використанню фінансової системи для незаконних цілей, таких як відмивання грошей (AML) і фінансування тероризму (CFT).

Це комплексний процес, що охоплює збір, аналіз та обробку інформації про фінансові операції фізичних і юридичних осіб.

Фінансовий моніторинг спрямований на виявлення ризиків, пов’язаних із незаконною діяльністю, та забезпечення відповідності транзакцій законодавчим і регуляторним вимогам. Він виконує важливу роль у забезпеченні прозорості та стабільності фінансової системи. Його функції охоплюють різні аспекти контролю та аналізу фінансових операцій, спрямованих на виявлення і попередження незаконної діяльності (табл. 7.1).

Таблиця 7.1 – Функції фінансового моніторингу

Функція	Характеристика
Контроль фінансових операцій	Відстеження транзакцій із підозрілими ознаками, такими як значні суми переказів або нетипові фінансові потоки.
Аналіз ризиків	Оцінювання рівня ризику клієнтів або операцій на основі їхнього характеру та масштабів діяльності.
Інформування про підозрілі операції	Передача інформації компетентним органам у разі виявлення транзакцій, які мають ознаки незаконної діяльності.
Запобігання незаконній діяльності	Блокування або призупинення операцій, які можуть бути пов’язані з протиправною діяльністю.

Фінансовий моніторинг часто розглядається як складова «фінансової розвідки» (FinInt), оскільки він застосовує методи збору та аналізу даних для виявлення нелегальних фінансових потоків, спрямованих на підрив економічної та національної безпеки.

Ефективність функціонування системи фінансового моніторингу залежить від дотримання низки базових принципів (табл 7.2). Ці принципи забезпечують законність, прозорість і дієвість процесів моніторингу, дозволяючи ефективно боротися з фінансовими злочинами та мінімізувати ризики для фінансової системи.

Види фінансового моніторингу:

1. *Первинний фінансовий моніторинг.* Здійснюється суб'єктами господарювання, такими як банки, страхові компанії та інші фінансові установи. Основна мета – перевірка операцій клієнтів на предмет відповідності законодавству.

2. *Державний фінансовий моніторинг.* Виконується спеціалізованими державними органами, які аналізують інформацію від суб'єктів первинного моніторингу та приймають рішення щодо подальших дій.

Таблиця 7.2 – Принципи фінансового моніторингу

Принцип фінансового моніторингу	Характеристика
Законність	Всі дії повинні відповідати чинному національному законодавству та міжнародним стандартам.
Пропорційність	Заходи моніторингу повинні відповідати рівню ризику, не створюючи надмірних обмежень для добросовісних учасників.
Конфіденційність	Забезпечення захисту інформації, отриманої під час моніторингу, від несанкціонованого доступу.
Ризик-орієнтований підхід	Пріоритет надається клієнтам та операціям із підвищеним рівнем ризику.
Міжнародна співпраця	Взаємодія з міжнародними організаціями та обмін інформацією з іншими країнами для протидії транскордонним злочинам.

Ефективна система фінансового моніторингу сприяє:

- зниженню ризиків відмивання грошей та фінансування тероризму;
- зміцненню довіри до фінансових установ;
- забезпеченню стабільності фінансової системи;
- створенню умов для економічного зростання через мінімізацію нелегальних фінансових потоків.

Фінансовий моніторинг є важливим інструментом для забезпечення безпеки фінансової системи. Його ефективність залежить від дотримання законності, застосування ризик-орієнтованого підходу, конфіденційності даних та міжнародної співпраці. У сучасному світі фінансовий моніторинг не лише запобігає незаконній діяльності, але й створює основу для стабільного розвитку глобальної фінансової системи.

7.2 Основні міжнародні стандарти фінансового моніторингу

Фінансовий моніторинг на міжнародному рівні базується на низці стандартів і рекомендацій, які регулюють боротьбу з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та ухиленням від сплати податків. Ці стандарти покликані забезпечити прозорість фінансових операцій, захист фінансової системи від незаконних дій та сприяти міжнародній співпраці.

Основні стандарти міжнародного фінансового моніторингу:

1. Рекомендації FATF (Financial Action Task Force). FATF є основним міжнародним органом, який встановлює стандарти у сфері фінансового

моніторингу. Основні аспекти рекомендацій:

- правові системи (криміналізація відмивання грошей та фінансування тероризму);
- фінансові заходи (ідентифікація клієнтів, моніторинг транзакцій, звітність про підозрілі операції);
- інституційні заходи (створення органів фінансової розвідки, їхня незалежність та ефективність);
- міжнародне співробітництво (обмін інформацією між країнами).

FATF регулярно переглядає свої 40 рекомендацій, враховуючи сучасні виклики, такі як цифрові валюти та кіберзлочинність.

***FATF Travel Rule та ISO 20022*:** нові міжнародні стандарти фінансового моніторингу. Відповідно до оновлених рекомендацій FATF, банки, фінансові установи та постачальники послуг віртуальних активів (VASP) зобов'язані впроваджувати Travel Rule (Правило подорожі). Цей стандарт передбачає обов'язкову передачу інформації про відправника та отримувача фінансових транзакцій, включаючи традиційні банківські перекази та криптовалютні операції.

Travel Rule спрямований на запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму шляхом обміну інформацією між фінансовими установами. Він вимагає, щоб банки, фінансові посередники та постачальники криптовалютних послуг (VASP) передавали інформацію про транзакції, якщо вони перевищують 1000 USD/EUR (мінімальний поріг може відрізнятися залежно від юрисдикції).

Крім того, стандарт ISO 20022, який поступово замінює традиційний формат SWIFT MT, підвищує рівень прозорості фінансових операцій завдяки детальнішій структурі повідомлень. Його впровадження сприяє:

- гармонізації міжнародних банківських платежів;
- зменшенню операційних ризиків;
- покращенню фінансового моніторингу.

З 2023 р. розпочався глобальний перехід на ISO 20022, який охоплює фінансові установи ЄС, Великої Британії, США, Канади, Японії та інших країн G20. Очікується, що повний перехід буде завершено до 2025 р.

2. Міжнародна конвенція ООН про боротьбу з фінансуванням тероризму. Конвенція, прийнята у 1999 р., визначає механізми боротьби з фінансуванням терористичної діяльності:

- криміналізація фінансування тероризму;
- заморожування активів, пов'язаних із терористичною діяльністю;
- обмін інформацією та міжнародна співпраця.

3. Стандарти MONEYVAL. MONEYVAL (Комітет експертів Ради Європи) здійснює оцінку національних систем фінансового моніторингу, надає рекомендації щодо покращення ефективності цих систем і проводить експертні оцінки для гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами.

4. Базельський комітет з банківського нагляду. Цей комітет визначає стандарти для банківського регулювання, включаючи фінансовий моніторинг.

Основні ініціативи:

- впровадження процедур KYC («Знай свого клієнта»);
- використання ризик-орієнтованого підходу;
- забезпечення прозорості банківських операцій.

5. Ініціатива BEPS (Base Erosion and Profit Shifting). BEPS спрямована на боротьбу з ухиленням від сплати податків через міжнародні операції. Основні напрями:

- запобігання шкідливим податковим практикам;
- розкриття інформації про трансфертне ціноутворення;
- збільшення прозорості міжнародних операцій.

6. Глобальні санкційні списки. Санкційні списки, розроблені FATF, ООН, ЄС, і США, зобов'язують фінансові установи посилювати контроль над операціями, пов'язаними з особами або організаціями з високим ризиком.

7. Роль національних органів фінансового моніторингу. Органи фінансового моніторингу, як-от Державна служба фінансового моніторингу України, імплементують міжнародні стандарти для забезпечення відповідності національних систем фінансового моніторингу світовим вимогам.

Міжнародні стандарти фінансового моніторингу створюють єдиний підхід до боротьби з незаконними фінансовими операціями. Їх впровадження є критично важливим для забезпечення стабільності, прозорості та довіри до фінансових систем як на національному, так і на глобальному рівні.

7.3 Банки в системі фінансового моніторингу

Банки є основними учасниками системи фінансового моніторингу, виконуючи функції первинного фінансового моніторингу відповідно до національних законодавств та міжнародних стандартів. Вони відіграють важливу роль у виявленні, запобіганні та повідомленні про підозрілі фінансові операції, спрямовані на відмивання грошей, фінансування тероризму та інші фінансові злочини.

Основні функції банків у фінансовому моніторингу:

1. Ідентифікація клієнтів (KYC) – банки перевіряють особистість клієнтів під час відкриття рахунків та здійснення фінансових операцій. Процедури KYC включають:

- первинну ідентифікацію особи та оцінку ризику клієнта;
- аналіз джерела коштів;
- моніторинг операцій протягом усього періоду співпраці.

2. Моніторинг транзакцій – аналіз фінансових операцій для виявлення відхилень від звичайної діяльності клієнта. Використовуються аналітичні системи для автоматизованого аналізу великих обсягів даних.

3. Виявлення та звітність про підозрілі операції (STRs) – банки зобов'язані повідомляти національні органи фінансового моніторингу (FIUs) про транзакції, які можуть бути пов'язані з незаконною діяльністю.

4. Дотримання міжнародних санкцій та заморожування активів – фінансові установи виконують перевірку клієнтів щодо санкційних списків,

зокрема OFAC (США), ЄС, ООН та FATF. У разі виявлення санкційних осіб активи можуть бути заморожені.

Банки виконують свої обов'язки відповідно до міжнародних стандартів, зокрема:

- політики протидії відмиванню грошей (AML). Створення внутрішніх процедур для запобігання незаконним фінансовим операціям;
- навчання персоналу. Підготовка співробітників для виявлення підозрілих операцій;
- співпраця з органами фінансового моніторингу. Надання даних про клієнтів і операції на запит відповідних органів.

Для підвищення ефективності фінансового моніторингу банки активно впроваджують цифрові технології – аналітичні системи (програмне забезпечення для автоматичного виявлення підозрілих операцій); штучний інтелект та машинне навчання (використання для аналізу великих обсягів даних і прогнозування ризиків) блокчейн (технологія, яка забезпечує прозорість і незмінність даних у транзакціях).

Ефективна взаємодія між банками та національними органами фінансового моніторингу є ключовою умовою для забезпечення стабільності та прозорості фінансової системи. У цьому контексті банки виконують низку важливих функцій:

1. Передача звітів про підозрілі операції. Банки зобов'язані повідомляти національні органи фінансового моніторингу про фінансові операції, які мають підозрілі характеристики, наприклад, аномально великі перекази або часті транзакції на рахунки, що мають високий ризик незаконної діяльності.
2. Заморожування активів клієнтів. У випадках, коли операції клієнтів можуть бути пов'язані з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму або іншими незаконними діями, банки мають право заморожувати активи клієнтів до з'ясування обставин. Такі дії виконуються відповідно до національного законодавства та міжнародних зобов'язань.
3. Дотримання міжнародних санкцій. Банки здійснюють моніторинг фінансових операцій з урахуванням санкційних списків, розроблених такими організаціями, як FATF, ООН, ЄС чи OFAC (Office of Foreign Assets Control). Це забезпечує запобігання фінансуванню протиправної діяльності на міжнародному рівні.

У процесі впровадження системи фінансового моніторингу банки стикаються з низкою викликів, які впливають на ефективність їх діяльності:

1. Обробка великого обсягу даних. Зростання обсягу фінансових транзакцій вимагає створення високопродуктивних систем, здатних аналізувати дані в режимі реального часу. Це включає як технічні, так і аналітичні ресурси.
2. Кіберзагрози. Поширення цифрових технологій підвищує ризик кібератак, які можуть спричинити витік конфіденційної інформації, маніпуляції даними або паралізацію систем моніторингу. Тому кібербезпека є одним із ключових пріоритетів банків.

3. Високі витрати на дотримання стандартів. Відповідність міжнародним стандартам і вимогам національного законодавства потребує значних інвестицій у технології, навчання персоналу та впровадження нових процедур.

4. Репутаційні ризики. Помилки у фінансовому моніторингу, такі як неналежне виявлення або ненадання звітів про підозрілі операції, можуть призвести до втрати довіри клієнтів, штрафів або інших санкцій.

Сучасні банки активно впроваджують інноваційні технології та рішення для підвищення ефективності фінансового моніторингу. *JPMorgan Chase* – використовує Contract Intelligence (COiN) для аналізу юридичних документів і транзакцій. *HSBC* – впровадив AI-систему Quantexa для виявлення фінансових злочинів. *Deutsche Bank* досліджує можливості використання блокчейну в міжнародних платежах у межах ініціативи SWIFT gpi.

Банки виконують важливу роль у підтриманні фінансової безпеки та стабільності. Завдяки ефективному співробітництву з національними органами фінансового моніторингу, використанню сучасних технологій та дотриманню міжнародних стандартів вони забезпечують своєчасне виявлення та запобігання незаконним фінансовим операціям. Інновації та постійна адаптація до змінного середовища є запорукою успішної реалізації цих завдань.

Питання для самоконтролю

1. Які цілі переслідує фінансовий моніторинг у забезпеченні прозорості та стабільності фінансової системи?
2. Які функції виконує фінансовий моніторинг у протидії незаконним фінансовим операціям?
3. На яких принципах базується ефективна система фінансового моніторингу?
4. Як первинний фінансовий моніторинг відрізняється від державного?
5. Яке значення рекомендацій FATF для глобальної боротьби з фінансовими злочинами?
6. Як політика KYC допомагає банкам ідентифікувати клієнтів і запобігати ризикам?
7. Які основні виклики виникають у банків при впровадженні стандартів фінансового моніторингу?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Болдуєв М.В., Болдуєва О.В., Лищенко О.Г. Тенденції розвитку світової банківської системи в умовах цифрової трансформації глобальної економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. №13. С. 20-26. URL: https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/4087/4121
2. Болдуєв М.В., Болдуєва О.В., Лищенко О.Г. Фактори оцінювання міжнародної конкурентоспроможності банків. *Ефективна економіка*. 2024. № 6. URL: https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/3984/4019
3. Болдуєва О.В., Болдуєв М.В,. Лищенко О.Г. Інформаційні системи та фінансові технології в міжнародній банківській індустрії. *Ефективна економіка*. 2024. № 8. URL: https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/4420/4455
4. Вірван Л.А. Міжнародний банківський бізнес. Базові категорії, поняття, терміни. Львів : Видавництво: Магнолія, 2021. 312 с.
5. Захожай К.В., Славкова А.А. Діяльність міжнародних фінансових організацій у контексті забезпечення макрофінансової стабільності держави. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 66. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-99
6. Король М., Бабинець Р., Нам'як Ю. Конкурентні стратегії транснаціональних банків у глобальній економіці. *Економіка та суспільство*, № 56. 2023. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-19
7. Новак О.С., Чайковський Р.С. Контент-аналіз розвитку банківського нагляду: національні та міжнародні тенденції. *Ефективна економіка*. 2024. № 8. URL: DOI: http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.8.67
8. Фаренюк Н.В Неофінанси світової економіки : монографія. ТОВ «Аграр Медіа Груп» 2023. 240 с. URL: https://www.iir.edu.ua/sites/default/files/2023-12/Neofinance_A5_blok.pdf
9. Фінансовий бізнес: інновації, фінтех, регулювання : міжнародна колективна монографія / за заг. ред. Л.О. Примостки. Київ : КНЕУ, 2022. 375 с.
10. Шелудько С.А. Міжнародні стандарти банківської справи : навч. посіб. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 260 с. URL: https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2022/Sheludko_2020_260.pdf
11. Berger A. N., Roman R. A. TARP and other Bank Bailouts and Bail-ins around the World: Connecting Wall Street, Main Street, and the Financial System. Cambridge : Elsevier, 2020. 454 p. URL: http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi64/0047489.zip.
12. Bindseil U., Fotia A. Introduction to Central Banking. Cham : Springer, 2021. 128 p. URL: http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi63/0046973.pdf.
13. Casu B., Girardone C., Molyneux P. Introduction to banking. 3rd ed. Harlow : Pearson, 2022. 791 p. URL: http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058790.pdf.
14. Choudhry M. An introduction to banking: principles, strategy and risk management. Chichester : Wiley, 2018. 564 p. URL: http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058809.pdf.

15. Ferretti P., Martino P. Banking and financial markets: new risks and challenges from fintech and sustainable finance. Cham : Palgrave Macmillan, 2023. 118 p. URL: http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058788.pdf.

16. King B. Bank 4.0: banking everywhere, never at a bank. Chichester : Wiley, 2019. 345 p. URL: http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058808.pdf.

17. Matthews K., Thompson J., Zhang T. The economics of banking. 4th ed. Singapore : World Scientific, 2024. 517 p. URL: http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058789.pdf.

18. Ugolini S. The Evolution of Central Banking: Theory and History. London : Palgrave Macmillan, 2017. 330 p. URL: http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi61/0045222.pdf.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Міжнародні стандарти фінансової звітності. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/translation_of_international_financial_reporting_standards_of_2024-736

2. Основні принципи ефективного банківського нагляду. Базельський комітет з банківського нагляду. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Core_Principles_for_effective_banking_supervision-April_2024_ua.pdf?v=7.

3. Стратегія розвитку фінансового сектору України. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini.

4. Banking & Financial Services Insights. McKinsey & Company. URL: https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights

5. Banking Supervision (SSM). European Central Bank. URL: https://www.bankingsupervision.europa.eu/home/html/index.en.html

6. Digital Euro. European Central Bank. URL: https://www.ecb.europa.eu/paym/digital_euro/html/index.en.html

7. Digital Transformation in Banking. McKinsey & Company. URL: https://www.mckinsey.com/business-functions/mckinsey-digital/how-we-help-clients

8. Financial Stability and Supervision. European Central Bank. URL: https://www.ecb.europa.eu/ecb/tasks/stability/html/index.en.html

9. Global Banking Annual Review. McKinsey & Company. URL: https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/global-banking-annual-review

10. Innovation BIS 2025. BIS. URL: https://www.bis.org/about/innovation_bis_2025/index.htm

11. Jurisdictions. MONEYVAL. URL: https://www.coe.int/en/web/moneyval/jurisdictions

12. Projects and Operations. World Bank. URL: https://www.worldbank.org/en/projects-operations

13. Research & Analysis. BIS. URL: https://www.bis.org/bcbs/.

14. Research and Publications. World Bank. URL: https://www.worldbank.org/en/research

15. Surveillance. IMF. URL: https://www.imf.org/en/About/Surveillance

16. The FATF Recommendations. FATF. URL: https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Fatf-recommendations.html?utm_source=chatgpt.com

Бази даних:

1. BIS Statistics Explorer. BIS. URL: https://www.bis.org/statistics/index.htm
2. European Central Bank Statistical Data Warehouse. European Central Bank. URL: https://sdw.ecb.europa.eu/
3. IMF Data. IMF. URL: https://www.imf.org/en/Data
4. World Bank Open Data. World Bank. URL: https://data.worldbank.org/

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Болдуєв М.В., Болдуєва О.В., Лищенко О.Г. Тенденції розвитку світової банківської системи в умовах цифрової трансформації глобальної економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. №13. С. 20-26. URL: https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/4087/4121

2. Болдуєв М.В., Болдуєва О.В., Лищенко О.Г. Фактори оцінювання міжнародної конкурентоспроможності банків. *Ефективна економіка*. 2024. № 6. URL: https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/3984/4019

3. Болдуєва О.В., Болдуєв М.В,. Лищенко О.Г. Інформаційні системи та фінансові технології в міжнародній банківській індустрії. *Ефективна економіка*. 2024. № 8. URL: https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/4420/4455

4. Виконавча рада МВФ затвердила шостий перегляд програми EFF. Найближчим часом Україна отримає близько $1,1 млрд. Міністерство Фінансів України. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/the_imf_board_completed_the_sixth_review_of_the_eff_arrangement_ukraine_will_receive_about_11_billion_in_the_near_future-4954

5. Захожай К.В., Славкова А.А. Діяльність міжнародних фінансових організацій у контексті забезпечення макрофінансової стабільності держави. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 66. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-99

6. Інформаційна довідка щодо стану співробітництва України зі Світовим банком. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9C%D0%91%D0%A0%D0%A0_01_01_2025_.pdf

7. Король М., Бабинець Р., Нам'як Ю. Конкурентні стратегії транснаціональних банків у глобальній економіці. *Економіка та суспільство*, № 56. 2023. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-19

8. Новак О.С., Чайковський Р.С. Контент-аналіз розвитку банківського нагляду: національні та міжнародні тенденції. *Ефективна економіка*. 2024. № 8. URL: DOI: http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.8.67

9. Пархітько О. Організації світу: Міжнародний валютний фонд.

ІНТЕНТ. URL: https://intent.press/publications/world/2022/organizaciyi-svitu-mizhnarodnijvalyutnij-fond/

10. Пархітько О. Організації світу: Світовий банк. ІНТЕНТ. URL: https://intent.press/publications/world/2022/svitovij-bank/

11. Фінансовий бізнес: інновації, фінтех, регулювання : міжнародна колективна монографія / за заг. ред. Л.О. Примостки. Київ : КНЕУ, 2022. 375 с.

12. Шелудько С.А. Міжнародні стандарти банківської справи : навч. посіб. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 260 с. URL: https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2022/Sheludko_2020_260.pdf

13. Berger A. N., Roman R. A. TARP and other Bank Bailouts and Bail-ins around the World: Connecting Wall Street, Main Street, and the Financial System. Cambridge : Elsevier, 2020. 454 p. URL: http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi64/0047489.zip.

14. Bindseil U., Fotia A. Introduction to Central Banking. Cham : Springer, 2021. 128 p. URL: http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi63/0046973.pdf.

15. Casu B., Girardone C., Molyneux P. Introduction to banking. 3rd ed. Harlow : Pearson, 2022. 791 p. URL: http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058790.pdf.

16. Choudhry M. An introduction to banking: principles, strategy and risk management. Chichester : Wiley, 2018. 564 p. URL: http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058809.pdf.

17. Ferretti P., Martino P. Banking and financial markets: new risks and challenges from fintech and sustainable finance. Cham : Palgrave Macmillan, 2023. 118 p. URL: http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058788.pdf.

18. Matthews K., Thompson J., Zhang T. The economics of banking. 4th ed. Singapore : World Scientific, 2024. 517 p. URL: http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058789.pdf.

Навчальне видання
(українською мовою)

Болдуєва Оксана Валеріївна

СВІТОВА БАНКІВСЬКА ІНДУСТРІЯ

Конспект лекцій для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» освітньо-професійної програми «Фінанси і кредит»

Рецензент *О.Ф. Андросова*
Відповідальний за випуск *А.В. Череп*
Коректор *О.В. Болдуєва*